

1961-1965 ARASINDA TÜRKİYE SOLUNDA EĞİTİM TARTIŞMALARI *

Dr. Öğr. Üyesi Güven Gürkan Öztan

İstanbul Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
ORCID: 0000-0001-6752-1191

Öz

1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesini takip eden süreçte sol/sosyalist fikirler görünürlük kazanmıştır. 1960'ların ilk yarısında örgütlenme faaliyetlerine yoğunlaşan sol çevreler Anayasanın kazanımlarının korunması, planlı kalkınma hedefinin gerçekleştirilmesi ve toplumsal eşitsizliklerin merkezi politikalarla giderilmesi konusunda benzer fikirlere sahip olmuştur. Eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması bu hedeflere ulaşabilmenin ön şartlarından biri olarak düşünülmüştür.

Bu çalışmada 1961-1965 arasındaki dönemde sol/sosyalist siyasetin eğitim başlığını hangi ekonomi-politik bağlamda ve hangi temel başlıklar altında ele aldığı incelenecektir. Sözü edilen amaca uygun olarak *Yön Dergisi*'ne, TİP çevresinin çıkardığı *Sosyal Adalet Dergisi*'ne TİP'in ve CHP'nin parti programı, bildiri ve seçim beyannamelerine, gazete arşivlerine başvurulacaktır. Türkiye solunun eğitime yüklediği misyon, planlı kalkınma, anti-emperyalizm ve sosyal adalet gibi dönemin sık başvurulan kavramları etrafında tartışılacaktır. Eğitim sistemindeki ABD etkisine ve anti-komünizm uygulamalarına karşı tepkilere, Köy Enstitülerinin yeniden açılması taleplerine, halkçı eğitim tartışmalarına yer verilecek, bu dönemde yükseköğretime dair sorunların sol/sosyalist dergilerde ve partilerde nasıl ele alındığı incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Sosyalist sol, Eğitim, Gençlik, Anti-emperyalizm, Planlı kalkınma

Discussions on Education within the Turkish Left between 1961 and 1965

Abstract

In the process following the Constitution of 1961 went into force, leftist/socialist ideas became publicly visible in Turkey. In the early years of the 1960s, the leftist circles were concerned with their self-organization shared similar ideas regarding the protection of the rights demanded by the 1961 Turkish Constitution, the achievement of the development plan objectives, and the elimination of social inequalities by means of central policies. The left considered the re-structuralizing the educational system as a prerequisite for achieving these goals.

This study will examine the political economic contexts and the main titles under which the leftist/socialist politics in the period of 1961-1965 handled the title of education. In line with this proposal, this research will make use of the *Yön Dergisi*, *Sosyal Adalet Dergisi* published by circles close to TİP (Workers Party of Turkey), the party programs and election bulletins of TİP and CHP (Republican People's Party), and newspaper archives. The importance the Turkish left refer to education will be discussed in relation to the widely referred concepts such as planned development, anti-imperialism, and social justice. We will also investigate the social reactions to American and anti-Communist influence in the education system, the demands for the reopening of "Village Institutes" (*Köy Enstitüleri*), popular discussions of education, and the ways in which problems regarding higher education were treated in the leftist/socialist journals and political parties.

Keywords: Socialist left, Education, Youth, Anti-imperialism, Development plan

* Makale geliş tarihi: 22.02.2019
Makale kabul tarihi: 17.10.2019
Erken görünüm tarihi: 10.06.2020

1961-1965 Arasında Türkiye Solunda Eğitim Tartışmaları

Giriş

Demokrat Partili (DP) yıllarda çocukluk ve eğitim tartışmaları ABD'li uzmanların raporları, ilk ve orta dereceli okullardaki din eğitiminin şekli ve anti-komünizmin eğitim kurumlarına uygulanması gibi birkaç noktada düğümlenmişti. DP erken cumhuriyet yıllarının solidarist-korporatizmini liberal vurgularla esnetirken, eğitimde yaptığı düzenlemeleri muhafazakâr seçmeni memnun edecek bazı değişikliklerle sınırlı tutmuştu. Kapitalist kalkınma arayışları eğitim tartışmalarına kısmen yansımış olmakla birlikte esas hedef muhafazakâr kalkınmacılık ekseninde bir “senteze” ulaşmaktı. Bir yandan modernleşmeyi biçimsel algılayan bakış açısı etkisi sürdürüyor diğer yandan da seküler kültürel dönüşümü amaçlayan eğitim ve kültür politikalarından büyük ölçüde vazgeçiliyordu.

1950'lerin sonlarına doğru planlı kalkınma fikrine olumlu bakmaya başlayan CHP, ana muhalefet partisi olarak yeni bir eğitim modeli ortaya koymaktan uzaktı. Entelektüel çevrelerde yapılan eğitim tartışması siyasal olarak bir türlü derinleştirilemiyordu. 1960 öncesinde dağınık bir pozisyon sergileyen sol/sosyalist yazarların çocuklar, gençler ve eğitim üzerine düşündüklerinin kamusal tartışmaya dönüşme imkânı neredeyse hiç yoktu. Bu durum 27 Mayıs askeri darbesi sonrasında, özellikle de 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesini takiben değişmeye başladı. Yeni politik ortam sola görünür olma imkânı tanıdı, bu imkân Gökhan Atılğan'ın işaret ettiği gibi daha ziyade anayasal düzeyde ve kısmi de olsa (2009: 9) sol entelektüeller için ülkenin temel meselelere dahi söz söyleme fırsatına dönüştürüldü. Sayısı artan sol yayınlarda aydınlanmacı, halkçı eğitim tartışması ve üniversitelerin durumu en sık işlenen konu başlıklarından birkaçı oldu.

Sözü edilen değişimin arkasında bir dizi gelişme saklıydı. Öncelikle II. Dünya Savaşı sonrasında Üçüncü Dünya'yı saran kapitalist olmayan kalkınma modelinin başarılı olabileceği fikri 1960'larda Türkiye solunun en önemli

gündem maddelerinden biri olmuştu¹ ve eğitim konusunu doğrudan içine almıştı. Sanayileşme, sosyal adalet, köy kalkınması ve toprak reformu konuşulan her mecrada eğitim meselesi de konuşuluyordu. 27 Mayıs atmosferinin kendine has “yeni bir başlangıç” olma iddiasının ve ilerici-yurtsever gençlik imgesini yeniden üretmesinin (Lüküslü, 2009: 51), solun eğitim ve gençlik konusunu öncelikli olarak tartışmasında şüphesiz önemli bir payı vardı. “Gericilik” ile eş tutulan ağaların, şeyhlerin ve onlarla irtibatlı yerel ya da ulusal politik aktörlerin kaybettiği fikri “ilerici güçlerin” eğitim alanında yaratacağı dinamizmle aydınlık günlerin kapıda olduğu inancı ile birleşiyordu. Eğitim seferberliği ve halkçı eğitim sloganları öğretmenlere erken cumhuriyet döneminde biçilen ilerici-dönüştürücü misyonun geri geleceğinin bir kanıtı olarak gösteriliyordu. Yeni anayasanın perspektifi de bu beklentilerin bir izdüşümüydü. Sosyal devlet prensibinin 1961 Anayasasındaki yeri, evrensel değerlere vurgu ve üniversite özerkliğinin yasalarla güvence altına alınması eğitim konusunun tartışılma biçimini değiştirmişti.

1961 Anayasası solidarist-korporatist yaklaşımın ılımlı denilebilecek bir yorumunu sosyal devlet anlayışıyla sentezlemeye çalışmıştı. Eğitimi düzenleyen anayasa maddelerinde özgürlükçü bir yorumun ağır bastığı izlenimi doğmuştu. Anayasanın 50. maddesi halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması sorumluluğunu doğrudan devlete vermişti. Maddi olanaklardan yoksun öğrencilerin öğretmenlerini sürdürmeleri için devlet burs ve benzeri mekanizmalarla gereken yardımı temin etmekle mükellefti. 21. maddede ise çağdaş bilim ve eğitim prensiplerine aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz denmişti. Söz konusu maddelerle eğitimin hem kapsamı ve içeriği hem de hak olarak sosyal alanla ilişkisi tarif edilmişti. Anayasanın 120. maddesi ile üniversitelere bilimsel ve yönetsel özerklik tanınmış, akademik özgürlükler güvence altına alınmıştı. Üniversite organlarının ve öğretim üyelerinin üniversite dışındaki makamlar tarafından görevlerinden uzaklaştırılmayacağı belirtilmişti (Kaplan, 2005: 263, 264). Bu maddeler sol/sosyalist çevrelerde olumlu bir karşılık bulmuştu.

1960'lar Türkiye'si bir yandan örgün eğitimde yeni arayışların gündeme geldiği diğer yandan kapitalist birikim rejiminin gereklilikleri çerçevesinde

1 1945 sonrasında kurulan sol/sosyalist partilerde kapitalist olmayan kalkınma fikrinin nüveleri görülebilir. Örneğin Türkiye Sosyalist Parti programında “milli kalkınma” hedefi açıkça ifade edilmişti ancak kalkınmaya dair bir plan ortada yoktu. Komintern geleneğinden gelen Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi programında ise sanayileşmeyi amaçlayan “ilerici devletçilik” vurgusu vardı. Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi ise ağır sanayi hedefine uygun bir kalkınma planı öngörmüştü. Yine de kalkınmanın sol siyasette bütünlüklü bir politik ve toplumsal proje olarak tanımlanması için 1960'ları beklemek gerekmişti (Bursa, 2011: 122-131).

uzman kadro / teknik eleman yetiştirme sorununun etüt edildiği bir dönemdi. DP'nin mirasçısı konumundaki Adalet Partisi'nin (AP)² programı başta olmak üzere sağ siyasetin programatik metinlerinde eğitim başlığı ya “hür teşebbüs” ya da “maddi ve manevi” kalkınma kavramları etrafında kendine yer bulmaktaydı (Kaplan, 2005: 275-283). Sağ kanadın ufkunda dini değerlerin muhafazası ve kapitalist kalkınmacılık, eğitim hedeflerinin belirlenmesinde öncelikli referans noktasıydı. İdeolojik billurlaşmanın yaşandığı 1960'lı yıllarda sosyalistler ise çocukluk ve eğitim tartışmasına halkçılık, sosyal adalet ve planlı kalkınma çerçevesinde yeni boyutlar kazandırmıştı. “Çocuk davası” nasıl çözülür; eğitimin hedefi ne olmalıdır, eğitimde uyulması gereken prensipler nasıl belirlenmelidir, eğitim ne şekilde örgütlenmelidir soruları sosyalistlerin cevabını aradığı sorular olmuştu. Köy Enstitüleri, üniversitelerin özerkliği, halk eğitimi, okullaşma, çocuk bakımevleri gibi başlıklar da bu çerçevede tartışılmıştı. Türkiyeli sosyalistlerin, cumhuriyetin ilk yıllarındaki kimi pratiklerden, Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç gibi simge isimlerden, reel sosyalizm uygulamalarından ve Üçüncü Dünyacı fikir ve kuramlardan belirli ölçülerde etkilendiği açıktı. Ancak anti-kolonyal mücadeleler sonunda yeni bağımsızlığına kavuşan memleketler ve sosyalist ülkeler ile Türkiye arasındaki somut farkları da göz ardı edemiyorlardı. Bu nedenle olumlu örneklerden beslenen yerli bir çözüm arayışı gündemde kalmıştı. 1960'ların ilk yarısında sosyalistler farklı öneriler getirse de eğitimin sosyal dayanışma anlayışı üzerine kurulu laik ve eşitlikçi/halkçı bir özelliği sahip olması, üretimle öğretimi birleştirmesi gerektiği konusunda hemfikirlerdi.

1960'ların başlarında hem dergi çevrelerinde buluşan sol/sosyalist aydınlar hem de sol siyasi örgütlenmeler kalkınma ve yurttaşlık bağlamında çocukluk, gençlik ve eğitim başlıklarına özel bir önem vermişti. 1960-1971 arasında sol siyasetin ana akımını belirleyen *Yön Dergisi*, Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketi³ kendi müstakil politik hatları etrafında

2 11 Şubat 1961'de kurulan AP, 27 Mayıs sürecinde DP'lilerin yargılanması aşamasında ortaya çıkan mağduriyet duygusuna ve darbeye karşı kesimlerin politik adres arayışına cevap olarak vücuda getirilmişti. Dolayısıyla DP tabanına hitap etmek, onları kapsamak gibi bir hedefi vardı (Demirel, 2004: 28).

3 *Yön* çizgisi yukarıdan aşağıya kalkınma modelini ve milliyetçi-devrimci Üçüncü Dünyacı tezleri öne çıkarmış ancak anti-kapitalizmi merkeze almamıştı. Kalkınma planı niteliğindeki 1964 programıyla TİP uzun vadede kapitalizme son vermeyi hedeflemişti. MDD çizgisi ise asker-sivil aydın zümreye verdiği önemle Yön çevresine, kapitalizmi ortadan kaldırma amacı bağlamında TİP ile kesişiyordu. Bu üç tarzı siyasetin birbirlerine nasıl baktıkları ayrı bir tartışma konusudur. Bununla birlikte *Yön Dergisi*'nin TİP'e eleştirel bir mesafede durduğunu anımsatmak gerekir. Avcıoğlu, TİP'e yönelik komünistlik ithamına şiddetle karşı çıkmış olsa da TİP'in

eğitim tartışmasını gündemde tutmuştu. Her üç odak da aydınlanmacı – modernist bir perspektiften konuya yaklaşmış ve benzer temalar üzerinde yoğunlaşmıştı. Solun örgütlenme dönemi olarak tanımlayabileceğimiz 1960’ların ilk yarısında sol çevreler arasında polemikten ziyade dayanışma ve ortak noktalara vurgu dikkat çekmişti. Bu adı konmamış dayanışma, eğitim üzerine fikirlerin paylaşımında da kendini göstermişti.

27 Mayıs’a sahip çıkan ve onu “ilerici” bir hamle olarak betimleyen Doğan Avcıoğlu’nun yönettiği ve onun Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, İlhan Selçuk, Hamdi Avcıoğlu ve Cemal Reşit Eyüboğlu ile birlikte hazırladığı *Yön Dergisi*, yayınlandığı 20 Aralık 1961’den itibaren entelektüellerin büyük ilgisini çekmişti (Aydın ve Taşkın, 2014: 109). Yayımladığı bildiri (*Yön Bildirisi*) çeşitli kesimlerden 1042 kişi tarafından imzalanmış, derginin tirajı ortalama 20 bini bulmuştu. 1960’ların ilk yarısında *Yön* ile iletişim halinde olmayan sol özne bulmak gücü.⁴ Kapitalist kalkınma dışında bir model arayışını bürokratik ve siyasal kadrolar arasında popülerleştirmeye gayret eden *Yön*’de eğitim, çocukların ve gençlerin durumu planlı kalkınma ve devletçilik çerçevesinde ele alınıyordu. Eğitim, Kemalizm ve sosyalizm fikirlerinin buluşmasında mühim bir kesişim alanı ve “gericiliğe” karşı bir mevzi olarak tahayyül ediliyordu. Yalnızca öğretmenlerin değil subaylar başta olmak üzere tüm yetişmiş kadroların eğitim seferberliğinin dinamosu olması ve siyasetçiler tarafından istismar edildiği düşünülen köyü/köylüyü “aydınlatması” isteniyordu. *Yön* ayrıca öğretmen derneklerinin, akademisyenlerin, üniversite öğrencilerinin ve halkçı eğitimi savunan isimlerin seslerini duyurabildiği bir platform olma iddiasına sahipti. Köy Enstitüsü kökenli birçok öğretmen dergide eğitim üzerine düşüncelerini kaleme alıyordu. *Yön* çevresinin kurduğu Sosyalist Kültür Derneği’ndeki (SKD) tartışmalar ve Avcıoğlu’nun üniversite gençleriyle teması 1968’de netleşen siyasi hareketliliğin mayalanma aşamalarından birini göstermesi açısından da dikkate değerdi.

“sınıf önderliği” tezini eleştirmiştir. Avcıoğlu’na göre TİP ülkenin mevcut koşullarını hesaba katmadan işçi sınıfının liderliğine vurgu yaparak bunun yanı sıra entelektüel tartışmalara gömülerek hata yapmaktadır (Avcıoğlu, 1962: 16).

- 4 *Yön* çevresinin 1950’lerin sonlarında DP’ye karşı oluşan muhalefet arasında olduğunu ancak *Forum* ekibine göre daha “silik” olduğunu yazan Gökhan Atılğan’a göre bu durum 1961 sonbaharını takip eden günlerde değişmişti. Bilhassa 15 Ekim 1961 seçiminin ilerici - demokrat çevrelerde yarattığı hayal kırıklığı *Yön* etrafında temsil edilecek olan sosyalizan fikirleri hegemonik hale getirecekti. *Yön* yazarları iktisadi unsurları ön plana çıkararak yaklaşımlarıyla ve planlı kalkınmacılığa yaptıkları vurguyla kendilerini liberal kanattan ayırmışlardı (Atılğan, 2007: 598-600). *Yön*’ün yazar kadrosunda CHP’nin sol kanadını oluşturan yazarlar, bilim insanları, gazeteciler ve TİP’li bazı isimler vardı.

Siyasal partiler bağlamında en dikkat çekici olan ise 1961'de TİP'in kurulması ve partinin etrafındaki aydınların eğitim konusunu ülkenin öncelikli meselelerinden biri olarak işlemesiydi. TİP'in aydın çevrelerinde yarattığı ilgi ve parti içindeki "yenilikçilerin" etkisiyle "ortanın solu"na meyiletmek durumunda kalan CHP'nin⁵ parti programlarında, bildirimlerinde, meclis konuşmalarında eğitim konusunun ele alma biçimi de bu tarihlerde kısmen değişmişti. Hal böyleyken 1960'lı yılları 1965 öncesi ve sonrası olarak iki aşamalı düşünmek mümkündür. İlk dönemde sosyalistler CHP hükümetlerinden umutluymdu. Ancak CHP'nin başını çektiği hükümetler⁶ programlarında ulusal kalkınma ve eğitimde eşitlik prensibi yer vermekle birlikte (Kaplan, 2005: 230-233) bu konuda parti içinde derinlikli bir tartışmanın yürütülmemesi ve yeterli adımların atılmaması sol çevreler tarafından eleştirisi konusu yapılmıştı. CHP hükümetlerinin milli eğitim bakanları sert bir dille tenkit edilmişti. CHP Genel Başkanı İnönü'de çoğu zaman bu eleştirilerden payına düşeni almıştı. Bununla beraber 13 Şubat 1965'te İnönü hükümetinin bütçe oylamasında düşürülmesi seçim öncesinde bir ara dönemin yaşanmasına yol açmıştı. Cumhuriyet senatosu başkanı Suat Hayri Ürgüplü çoğunluğu AP üyelerinden oluşan bir hükümet kurmuştu. Hükümetin (20 Şubat-27 Ekim 1965) kayda değer bir icraatı olmasa da sol çevreler iktidar değişikliğinin politik neticelerini hissetmeye başlamıştı. Sözü edilen değişikliklerin gözlemlendiği önemli alanlardan biri ise eğitim-öğretimdi.

Bu çalışmada 1961-1965 arasındaki dönemde sol/sosyalist ve Kemalist çevrelerde eğitim başlığının hangi ekonomi-politik bağlamda ve hangi temel başlıklar altında ele alındığı incelenecektir. Bu tarihsel aralık özellikle seçilmiştir. 1961 Anayasası'nın kabulü soldaki tartışmalar için yeni bir başlangıç noktasıdır. Bu dönemde CHP hükümetleri iktidardadır. 1965 genel seçimleri sonrasında AP'nin tek başına iktidara gelmesi ve sol siyasette fikir ayrılıklarının baş göstermesi ise politik atmosferin değişmesini beraberinde getirmiş ve bir dönem kapanmıştır. 1961-1965 arasında kendilerini sol/sosyalist kimlikle tanımlayan yazarların fikirlerini beyan ettiği *Yön Dergisi* bu çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır. *Yön*'ün yanı sıra TİP çevresinin çıkardığı *Sosyal Adalet* gibi süreli yayınlara, TİP'in ve CHP'nin program, bildiri ve seçim

5 Özkan Ağtaş, "ortanın solu" ifadesinin 1960'ların başından itibaren CHP içinde Bülent Ecevit, Nihat Erim ve Turan Güneş gibi isimler tarafından kullanıldığını not etmişti. Ancak bu ifadenin Türkiye siyasal yaşamına damgasını vurması İsmet İnönü'nün 1965 seçimler öncesinde verdiği bir mülakatla gerçekleşmişti. (Ağtaş, 2007: 196).

6 1961-1965 yılları arasında İsmet İnönü'nün başbakanlığında üç hükümet kurulmuştur. İlki 20 Kasım 1961-25 Haziran 1962 arasındaki CHP-AP koalisyonu, ikincisi 25 Haziran 1962 - 25 Aralık 1963 arasındaki CHP-YTP-CKMP koalisyonu, üçüncüsü ise 25 Aralık 1963 - 20 Şubat 1965 arasında görev yapan ve bağımsızlar tarafından desteklenen CHP azınlık hükümetidir.

beyannamelerine başvurulacaktır. Bu çerçevede eğitime yüklenen anlam, Köy Enstitüsü tartışmaları, eğitimde ABD etkisine ve anti-komünizm uygulamalarına karşı tepkiler ele alınacak, solun yükseköğretime ve gençliğe bakışına ise ayrı bir alt bölümde yer verilecektir.

1. Planlı Kalkınma Hedefine Dönük Eğitim İdeali

Aydınlanma mirasına uygun olarak çocukları “iyi” ve “masum” varlıklar olarak gören sosyalist gelenek, çocukları cumhuriyetin sembolü olarak tarif eden kurucu kadro ile bir ölçüde kesişmişti. “Çocuk davası”, sol/sosyalist ve Kemalist entelektüeller için hem bir aydınlanma hem de bir kalkınma davasıydı. Hal böyleyken sol/sosyalist öznelerin bazıları bir yandan erken cumhuriyet yıllarında eğitim konusunda yapılan atağı kıymetli buluyorlar bir yandan da sözü edilen çabaları eksik kalmış, önü kesilmiş bir proje olarak değerlendiriyorlardı. Emperyalizme eklenme süreci olarak gördükleri DP dönemini (Atılğan, 2009: 13-14) aydınlanma ve kalkınma projesinin kesintiye uğramasından sorumlu tutuyorlardı.

Sol aydınlar devletçilik, devrimcilik ve halkçılık ilkelerini altı ok içinde ön plana çıkarıp sosyalizmi de Kemalizm ile bu düşünsel bağlamda ilişkilendiriyorlardı.⁷ 1961 Anayasasının açık hükümlerine rağmen çocukların eğitim-öğretimden mahrum kalmasını ağır bir dille eleştiriyorlardı.⁸ Okullaşma oranının düşüklüğü, eğitimin üst kademelerine tırmanmanın daha çok varlıklı ailelere ait bir ayrıcalık olma özelliğini koruması solda hükümetlerin eğitim politikalarına dair soru işaretlerini arttırıyordu. Üstelik tüm bu aşamalarda cumhuriyetin ilk yıllarına göre rakamlar yoksul çocukların aleyhineydi.⁹

7 Yön çevresinin bu konuda tutumunun net olduğu ifade edilebilirdi. SKD Başkanı Osman Nuri Torun'un derneğin İstanbul şubesi açılışında söylediği şu sözler *Yön* grubunun Kemalist devrimlere bakışını özetler nitelikteydi: "Biz Atatürk devrimlerinin tamamlandığı kanısında olmadığımız gibi, ne devrimlerden yerleşmiş olanların korunması ile yetinebiliriz ne de devrimlerin rötüş edilmesi gerektiğini düşünebiliriz. Biz toplumumuzun temel reformlara şiddetle ihtiyacı olduğuna, uygar bir toplum yaratılabilmesi için bu reformların devrimci metotlarla uygulanması gerektiğine inanmaktayız. Bu sebepten sosyalizm Atatürk devrimlerinden yanadır" (*Yön*, 23.05.1963).

8 Bu bahiste en sık vurgu yapılan konu eğitim çağında sokakta çalıştırılan çocuklar ve mektepsiz köylerdi (Ay, 1962a: 8).

9 Eski bir Maliye Bakanı olan Kemal Kurdaş'ın SKD'de verdiği bir konferans bu konuda ilginç veriler barındırıyordu. Kurdaş'ın konferansta sunduğu metin *Yön*'de yayınlandı. Kurdaş ilk, orta ve yükseköğretimde okullaşma oranının düşüklüğüne ve eğitimdeki eşitsizliklere vurgu yapmıştı. Parasız yatılı gibi imkânların toplam öğrenciye oranı ise cumhuriyetin ilk on yılının çok gerisindeydi: "1934-1935

Eğitimde eşitsizliğin bu denli yaygın olması, devletin gerekli önlemleri almaması yoksul aileleri çaresiz bırakmaktaydı.

Çocuk işçiliğine dair gözlemler çocukluk ve eğitim tartışmasının bir parçasıydı. *Yön*'ün sayfalarında okulda olması gerekirken atölyelerde, merdiven altı imalathanelerde, hanların kuytu köşelerinde çalışan çocukların öyküleri anlatılıyordu. Mecbur oldukları için çalışan, erken büyümek zorunda kalan çocukların hikâyesiydi bunlar (Özkan, 1963: 14; Galip, 1963: 13). Bu anlatılar kimi zaman acıklı bir dille aktarılsa da çocuk işçiliği meselesi genel ahlâkçı ön kabuller yerine toplumun ve devletin görevleri bağlamında gündemde tutulmak isteniyordu. Köyün geri kalmışlığı, kentlere göç ve çocukların işçileşmesi programsız kalkınma sürecinin bir parçası olarak tartışılıyordu. Benzer fikirler suça karışan çocuklar bağlamında da yineleniyordu (*Sosyal Adalet*, 09.04.1963: 6). Yazarların vermek istediği mesaj açıktı; sosyal adalet ve kalkınma sorunu çocuklar mevzubahis olduğunda çok daha yakıcı neticeler doğurmaktaydı.¹⁰ Kapitalist kalkınma modelinin bu sorunları daha da içinden çıkılmaz hale getirdiği düşünülmekteydi. Bu nedenle tüm çocukları kapsayan, Türkiye'nin kendi özgün şartları ile dünya deneyimlerini birleştiren bir eğitim modelinin inşası gerekliydi. Ancak bu modelin nasıl geliştirileceği noktasında bir mutabakat söz konusu değildi.

Solda, en geniş haliyle eğitim üzerine tartışırken hem Batı örneklerine hem de sosyalist dünyadaki pratiklere yer veriliyordu. Sovyet Rusya deneyimi üzerine düşünülmüştü ancak Sovyetlerin her aşaması planlanmış ve yaş/sınıf kategorilerine göre örgütlenmiş eğitim programına (Stearns, 2018: 199, Tudge, 1991) benzer yerli bir program geliştirilmemişti. Bu konuda sol yayınlarda yoğun bir tartışma da göze çarpmamaktaydı. *Yön*'de mercek Sovyet Rusya pratiğinden ziyade SSCB'ye sempati duyan Üçüncü Dünya ülkelerine doğrultulmuştu. Birçoğu bağlantısızlık hareketinin bileşenleri olan yeni devletlerin ortak noktaları anti-emperyalist bir kalkınma modelini takip etmeleri idi (Atılğan, 2009: 13). Bu ülkelerdeki eğitim istatistikleri inceleniyor, okuma-yazma oranlarındaki artış gözlemleniyor, Türkiye ile karşılaştırmalar yapılıyordu. Nehru'nun Hindistan'ına, Sukarno'nun Endonezya'sına ve Mısır'daki Nasır hareketine ayrı bir dikkatle bakılıyordu. Kimi zaman İsrail örneği tarım eğitimi

---

yıllarında ortaokul ve lise seviyesindeki 35.000 civarında öğrenci adedinin %10'unun yakın bir kısmının parasız yatılı okuduğu anlaşılmaktadır. O yıllarda parasız okuyan 2500-3000 çocuğa mukabil bugün ancak 1300 çocuk parasız yatılı sisteminden istifade edebilmektedir. Parasız yatılı çocukların lise ve ortaokuldaki öğrenci kütlesine nisbeti de %10 civarından binde 4 seviyesine düşmüştür” (Kurdaş, 1965: 8).

10 1960'ların başlarında gecekondu bölgelerinde ve yeni sanayileşen kimi kentlerde yoğun olan çocuk işçiliği “çıraklık sistemi” adı altında gizlenmişti.

ve tarım kooperatifleri bağlamında tartışmaya açılıyordu.¹¹ Yakın tarihte sosyalist devrim yaşamış Küba örneği ise bir başarı öyküsü olarak tazeliğini koruyordu. Castro Küba'sı toprak reformu ile eğitim reformunu peşi sıra uygulamıştı. Küba'da 1961 senesi "eğitim yılı" ilân edilmiş ve 100 binden fazla öğrenci kırsal alanlara yalnızca alfabeyi değil ideolojiyi de öğretmek için gönderilmişti (Cheng and Manning, 2003: 376).

Türkkaya Ataöv, devrim sonrasında Küba'daki okuma yazma seferberliğini anlattığı satırlarda yeni açılan ilkokul dersliklerinden, yeni göreve başlayan öğretmenlerden, yetişkin eğitiminden hayranlıkla söz ediyordu. "Biliyorsan öğret, bilmiyorsan öğren" sloganını aktaran Ataöv köylü çocuklarının eğitimine ayrılan burslara dikkat çekmişti (Ataöv, 1962: 15). Kaynaklar doğru kullanıldığında ücra köşelerindeki çocukların eğitim ve üretim sistemine eş anlı dâhil olması pek âlâ mümkündü. II. Dünya Savaşı sonrasında "tutucu ülkeler" arasında yer alan Türkiye (Hobsbawn, 2003: 435) 1961 Anayasası ile girdiği yeni "ilerlemeci" yol sayesinde bunu başarabilirdi.

27 Mayıs sonrasındaki planlama hamlesi¹², Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kurulup Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının devreye sokulması doğru kaynak tahsisi bağlamında bir fırsat olarak görülse de çok geçmeden planlamanın esnetilmesi ve başlangıçtaki ilkelerden uzaklaşılması¹³ Yön çevresi başta olmak üzere sol siyasetin bir bölümünde hayal kırıklığına neden olacaktı. Olup biten aslında 27 Mayıs'ın öncesinde oluşmuş kentli koalisyonda kısmen ikincil güç olarak tarif edilebilecek sanayi burjuvazisinin kısa sürede maddi büyüklüğünün ötesinde devlet içinde bir kudrete sahip olmasıydı. Devletçi bürokratların planlama teşkilatından tasfiyesi bunun bir sonucuydu. Sözü edilen durum hem

11 Örneğin Kurdaş İsrail'deki tarım okullarına verilen önemi anlatmıştı. (Kurdaş, 1965: 9). Ancak daha erken tarihlerde İsrail'de bilhassa tarım üretim kooperatifleri üzerine eleştirel incelemeler de yayınlanmaktaydı. Kooperatiflerin özel sermayenin baskısı altında olduğu, çok ağır çalışma koşullarının hüküm sürdüğü yazılmıştı (Aksoy, 1963: 10)..

12 Birinci Kalkınma Planı 1963-67 yılları arasını kapsamıştı. 1962 yılında bir yıllık geçiş programının uygulanmasına karar verilmişti. Plan hazırlanmadan önce bir grup uzman Hindistan başta olmak üzere kapitalist kalkınma dışında yöntem seçen ülkeleri ziyaret etmişti; planın tasarlanması aşamasında da Amerikan Yardım Örgütü ve OECD'nin önerilerine yer verilmemişti (Bursa, 2011: 134).

13 DPT'nin radikal bir planlama yaklaşımına sahip olmasını engellemeye çalışan iki unsur söz konusuydu. Bunlardan biri TOBB ve İTO'da temsil edilen sermaye gruplarıydı. İkinci unsur ise CHP ile koalisyon hükümetinde de yer almış olan Yeni Türkiye Partisi (YTP) idi. YTP'li bakanlar Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planını komünizm etkisine açık bir plan olarak görmüştü (Turan, 2012: 482).

Yön çevresini hem de onlarla bağlantılı restorasyoncu bürokratları rahatsız edecek ve İnönü hükümetlerine yönelik eleştirileri tetikleyecekti.¹⁴

2. Halkçı Eğitim Vurgusu

Üçüncü Dünya – Türkiye karşılaştırmalarından Kemalist ve sol entelektüellerin elde ettiği sonuç eğitim alanında acele edilmesi gerektiği idi. Kaybedilecek zaman yoktu; eğitimde herkes üzerine düşen fedakârlığı cesaretle ve samimiyetle yapmalıydı (Deriş, 1965: 11). Bu aciliyet vurgusu, 1960’lı yıllarda eğitimin hem içeriğini hem de mekanik boyutunu içine alacak şekilde genişletilmişti. O nedenle iktidardaki CHP’nin eğitim alanında “ürkek” davranması bir kalkınma/modernleşme problemi olarak algılanıyordu.

Devletin önceliğinin temel eğitimi yaygınlaştırmak, halkçı bir eğitim anlayışını kurumsallaştırmak olduğu sol çevrelerde en sık vurgulanan konuydu. Öğretmenlerin bir bölümü de benzer kaygılarla eğitim sistemindeki eksiklikleri tartışıyordu. Örneğin Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanı M. Şükrü Koç, mevcut eğitim sisteminin sosyal adalet prensibine uygun olmadığını, planlı kalkınma hedefleriyle örtüşmediğini savunmaktaydı. Koç’a göre okullar diplomalı ama üretken olmayan bir kuşak yaratmaktaydı. Öğretmenlerin temel öznesi olduğu bir reform süreci devreye sokularak bu gidişatı durdurmak mümkündü (Koç, 1962a: 15). Koç, 5 yıllık kalkınma planının eğitim bölümü üzerine fikirlerini aktardığı bir konuşmasında yine öğretmen ve köy odaklı eksiklere işaret etmişti. Özel kalkınma bölgeleri ve ana dili Türkçe olmayan bölgelerde görevli olacak öğretmenlerin bu şartlara uygun bir eğitimden geçmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Koç’a göre köy kitaplıklarının zenginleştirilmesi, bölge tiyatrolarının yaygınlaştırılması, öğretici nitelikteki filmlerin köylere ulaştırılması, okul inşasında “okulunu yapan köye yardım” anlayışına geri dönülmesi gerekmektedir (Koç, 1962b: 15).

Devletin kalkınma stratejisinin aydın ya da bilgin yetiştirmek üzerine inşa edilmesi gerektiğine dair seçkinler iddialar sol literatürde kimi yazarlarca ciddi bir eleştiriye tabi tutuluyordu. Örneğin dönemin meşhur kalemlerinden Sabahattin Eyüboğlu, aydının kendi kendini yetiştirmesi gerektiğini, "bilgin yaratmanın" devletin işi olmadığını yazıyordu. Bu tartışma “aydın kime denir” sorgulamasının bir parçasıydı ve entelijansiya içinde sonraki yıllarda da sürece canlı bir mevzuuydu. Sol/sosyalist yazar grubu halkçılığı öne çıkararak seçkinler

14 Bürokratik restorasyonculuğun tahmin edilen aksine sonraki dönemi belirleyecek bir hat olmadığı Çağlar Keyder’e göre darbenin hemen ardından anlaşılmıştı. Keyder ideolojik mücadelenin taraflarının da netleştiğini yazmıştı. Bir tarafta serbest piyasa ekonomisinden yana olanlar diğer tarafta ise sınai düzenlemeden yana olanlar (Keyder, 2008: 179-181).

olarak gördükleri gruptan da muhafazakâr sağ çevrelerden de kendilerini ayırma çabasıydı. Aydınların devletle eleştirel mesafesini koruması gerektiğini söyleyen Eyüboğlu halk eğitimini ikinci plana atmayı önerenleri sert bir dille eleştirmişti (Eyüboğlu, 1962: 16).

TİP sol/sosyalist dergi çevrelerinde eğitime dair konuşulanların bir bölümünü 1965 seçimleri öncesinde programına katmıştı. TİP kadrosu hem eğitimle ilgili temel başlıklara parti dokümanlarında cevap üretmeye çalışmış hem de konuyu kamusal tartışmalarda gündemde tutmuştu. Bunu yaparken de *Yön* ekibinden farklı olarak anti-kapitalizmin altını çizmişti. TİP'in eğitim sistemine en temel eleştirisi eğitim politikalarının bütünsellikten ve planlamadan uzak olmasıydı. Diğer bir temel eleştiri ise eğitim politikası ile somut sosyo-ekonomik ihtiyaçlar arasında irtibat kurulmamasıydı. Sınıflar arasında eğitime ulaşma konusundaki eşitsizlikler, okul ve nitelikli öğretmen eksikleriyle birlikte düşünüldüğünde sorunlar çığ gibi büyümekteydi (TİP, 1964: 136).

Reel sosyalist pratikte ve Üçüncü Dünyacı tezlerin bir bölümünde popüler hale gelen eğitimdeki ilerleme ile planlı iktisadi kalkınmanın beraber yürüyeceği tezi Türkiyeli sosyalistler arasında da büyük oranda kabul görmüştü. Tarımdan sanayiye öğretmen okullarından imam hatip okullarına kadar birçok başlık üretim ve kalkınma odaklı tartışılmıştı. Teknik ve meslek okulları mevzubahis olduğunda planlı kalkınma ilkelerine uygun hareket edilmesi gerektiği savunuluyordu. Esas alınması gereken somut ihtiyaçlardı. Bu nedenle 1961-65 arasında kimi yazarlar örneğin 1950'lerin önemli tartışma başlıklarından biri olan imam hatiplere eğitimde dinselleşme çerçevesinde değil maddi kalkınma bağlamında yaklaşmıştı. Türkiye'nin tarım ülkesi vasfına atfen imam hatip okullarında tarım okullarından katbekat üzerinde öğrenci okutulmasını eleştirmişlerdi.¹⁵ Üstelik teknik tarım okullarının elverişli bir model olmakla birlikte okul sonrası planlanmadığında ülke ekonomisi için yeteri kadar faydalı olamayacağı düşünülmekteydi.¹⁶ 1960'ların başlarında sol kamuoyunda sıkça tartışılan toprak reformu başlığıyla teknik tarım okulları beraber ele alınmalıydı.

TİP çevresi maddi kalkınmanın iyi yetişmiş bir kadro marifetiyle gerçekleşeceğini düşünmekle birlikte eğitimi yalnızca "teknik bir mesele" olarak görmemekteydi. Demokrasinin tam manasıyla hayata geçirilmesi için de halkın

15 O yıllarda öğretmen okullarının bazılarında ihtiyari tarım branşı vardı. Buna mukabil 1949-1963 arasında 37 imam hatip okulu kurulmuştu ve bu okulların mevcudu tarım şubesinde okuyanların üç misliydi (Kurdaş, 1965: 9).

16 Talip Apaydın, Gökhöyük Teknik Tarım Okulu ziyaretinden edindiği izlenimleri aktarırken okulları Köy Enstitülerine benzetmişti. Onları kıvanç duyulacak uygar kurumlar olarak betimlemişti. Öğrencilerin hepsi "halk çocuğuydu". Tek endişeleri okulda öğrendikleri teknik bilgiyi hayata geçirecek, kendilerine ait bir toprak parçasının olmamasıydı (Apaydın, 1963: 12).

bilgi ve düşünce düzeyinin de yukarıya çekilmesi gerekmektedir. Bu da ancak bütünlüklü bir eğitim politikasıyla mümkün olabilirdi. TİP 1965 programında genel eğitim ve teknik eğitime birlikte önem vereceklerini vaat ederken, birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış kültür eğitimi - teknik eğitim ikiliğini kabul etmediğini deklare ediyordu (TİP, 1964: 75). "Aşırı ihtisaslaşma" mevcut sosyal ve iktisadi sorunların çözümü demek değildi. Bu çerçevede Türkiye'de de 1950'li yıllardan itibaren bazı yönleriyle tatbik edilen Amerikan eğitim modelinin tek yönlü uzmanlaşmış insan yetiştirme reçetesine karşı çıkmış oluyorlardı. Teknik kadrolar yaygın eğitimin kültürlü ve bilinçli insan yetiştirme hedefinden mahrum bırakılmamalıydı. TİP'in 1965 programında eğitim politikası genel hatları ve eğitim kurumlarına yüklenen anlam sözü edilen bakış açısına uygun tarif edilmekteydi:

“Kısacası eğitim politikasının ve kurumlarının amacı kol emeği ile kafa emeği, teknik öğretim ile klasik kültür eğitimi, saf bilim ile tatbiki bilim gibi insan kişiliğini ve insan faaliyetlerini suni olarak bölücü ayrımları ortadan kaldırmak. (TİP, 1964: 76)”

TİP'in kurucu kadrosu, tıpkı farklı dergi çevrelerindeki sol/sosyalist aydınlar gibi eğitimin kalitesinin yükseltilmesinin ancak ve ancak planlı bir devletçilikle mümkün olduğunu düşünüyordu. Ulusal kaynakların tümü, eğitim-öğretim sürecinden geçmemiş tek bir yurttaş bırakmamak üzerine seferber edilmeliydi. Hedef emekten yana, eşitlikçi bir merkezi planlamanın gerçekleştirilmesi ve uygulanmasıydı. Solda eğitimin devletçi kalkınmacılık ve sosyal adalet ekseninde tartışılması 1960'ların ortalarına doğru CHP'yi de etkilemişti. CHP, sağ ve sol siyasetin net bir biçimde mevzilenmesi neticesinde partinin yaşadığı politik kimlik karmaşasını aşmak adına “ortanın soluna” kayınca bu pozisyon alış eğitim konusuna bakışına da etki etmişti. 1965 seçim bildirisinde CHP milli eğitim politikasını Atatürk ilkeleriyle planlı kalkınma hedeflerini birleştiren bir çizgide tarif etmek durumunda kalmıştı (CHP, 1965: 38). Ancak bu çizgiyi netleştirecek somut öneriler konusunda çekingen bir tutum takınmıştı.

Sosyalist eğitim sistemlerinin kolektivizme bağlı, üretken ve kültürlü nesiller yetiştirme iddiası hem sosyal adaleti savunan öğretmenler hem de sosyalistler tarafından Türkiye'ye uyarlanmak isteniyordu. Toplumcu prensibin eğitim felsefesine nüfuz etmesi gerektiğini düşünen TİP çevresi mevcut eğitim sisteminin çocukları “kolay yaşam tarzına” sevk ettiğini düşünüyordu. Bunun giderilmesi için reform yapılması şarttı (*Sosyal Adalet*, 08.1965).

1960'lı yıllarda eğitimin kamucu yanı ağır basmakla birlikte eğitim-öğretim alanında bir dizi eşitsizlik söz konusuydu. Bu eşitsizliklerin kendini en net olarak gösterdiği yer ise kent ve kırsal alan arasındaki uçurumdur. Sol

dergilerde okulsuz köyler, okuluna kilometrelerce yürümek zorunda olan talebeler anlatılıyor; bu tablo kent merkezlerindeki okullar ve varlıklı ailelerin çocuklarının durumuyla karşılaştırılıyordu (Dağlı, 1963: 2). Fark sadece merkez ve taşra arasında değildi; aynı zamanda kentler arasında ve özel okullarla devlet okulları arasında büyük farklar mevcuttu. Sözü edilen eşitsizliklerin sayısal izdüşümünün gözlemlendiği veri setleri çoğaldıkça konuya eğilen entelektüel sayısı da artmıştı. Örneğin 3 Ekim 1962'de Ankara Üniversitesi'ne bağlı fakülte ve enstitülere öğrenci alımı için yapılan ortak test sınavı sonuçları liseler arasındaki düzey farkını aleni hale getirmişti. Mümtaz Soysal da *Yön*'deki yazısında sınav neticesinin ülkenin eğitim sistemindeki aksaklıkları bir kez daha gün yüzüne çıkardığını ileri sürüyordu. Doğu ve Güneydoğu'da yer alan liselerden mezun olan öğrenciler başarı listesinin hep alt sıralarındaydı. Bölgelerarası dengesizliği açığa vuran istatistikler aynı zamanda özel okullar ve devlet okulları arasındaki farkları da değerlendirmek için veri sunuyordu. Buna göre matematik-fen grubu ayrı tutulursa yabancı dil ve sosyal bilgiler eğitiminde özel okullar sahip oldukları imkânlarla devlet okullarının epey önündeydi. Okul dışı alanlardan da beslenen bir azınlık kendini geliştirirken diğerleri bu olanaktan mahrum kalmaktaydı. Soysal eğitimdeki dengesizliğin "milli bütünlük nutukları" atanlarca göz ardı edildiğini düşünmekteydi. Tek çıkar yol eğitimin halkçı prensipler eşliğinde yeniden örgütlenmesiydi. Parasız yatılı okuma olanaklarının artırılması, yatılı bölge okullarının çoğaltılması gibi önerileri bu çerçevenin içinde yinelemektedir (Soysal, 1963: 8, 9).

Sosyal Adalet dergisi ve TİP Programında eğitimdeki eşitsizliklerin giderilmesi için benzer öneriler sayılmıştı. Her dereceden okulun parasız eğitim ilkesi üzerinden hizmet vermesi gerektiği parti programında kuvvetli bir biçimde savunuluyordu. Ayrıca yatılı devlet okullarının sayısının artırılması, etkin bir burs sisteminin hayata geçirilmesi, hem kentte hem de köyde yetenekli çocukların tespiti ve yeteneklerine göre eğitim alması amaçlar ve vaatler arasında yer almıştı (TİP, 1964: 137). CHP ise 1965 seçim bildirisinde burs sisteminin genişletilmesi, bölge ilkokul ve ortaokullarının artırılması gibi başlıklarla eğitimdeki eşitsizlik sorununu hafifletmeyi hedeflemişti (CHP, 1965: 39). Fakat kapsamlı bir reform programı oluşturmamıştı. Bu nedenle de sol/sosyalist çevreler tarafından tenkit edilmişti.

3. Yeniden Açılan Köy Enstitüsü Tartışması

1961 sonrasının politik atmosferi Köy Enstitüsü tartışmasını yeniden alevlendirmişti. Milliyetçi-sağ siyaset ile sol/sosyalist siyaset arasındaki rekabet sertleştiği Köy Enstitüleri sembol niteliğindeki bir tartışma başlığına dönüşmüştü. Milliyetçi-sağ çevreler, enstitüleri anti-komünizm propagandasının

bir parçası olarak işlerken sol/sosyalist aktörler konuyu aydınlanma ve köy kalkınması ekseninde konuşmayı yeğliyorlardı.

CHP iktidarının son döneminde "komünist yuvası" olmakla itham edilen, DP döneminde kapatılan Köy Enstitüleri (Aysal: 277-281) sosyalistlerin birçoğu tarafından özgün bir deneyim, kendi eğitim felsefesine sahip ileri bir örnek olarak görülmüştü. Kurucu fikir, tecrübe esaslı üzerine inşa edilen eğitimin yaşam boyu devam etmesiydi. Hal böyleyken enstitülerin iş ile öğretimi, üretim ile eğitimi köyün gerçeklerinden hareketle birleştirdiği düşünülüyordu. Enstitülerin kapatılması sürecinde DP hükümetine hatta bazı CHP'lilere sosyalistlerden eleştiriler yöneltilmişti. Enstitü mezunları, öğretmenlerin bir bölümü ve sosyalist aydınlar 1960'lı yıllarda Köy Enstitülerinin tecrübelerden ders alınarak yeniden kurulması gerektiğini savunmaya devam etmişti. 1950'li yılların tarımda makineleşme ve köyden kente göç pratiği enstitülere ihtiyaç olduğu fikrini değiştirmemiş aksine perçinlemiş gibiydi. Köy Enstitüleri savunucuları öğretmenlerin "Anadolu rönesansının" biricik kaynağı olarak tasvir etmekte ısrarlıydı. *Yön Dergisi*'nin ilk sayısında Sabahattin Eyüboğlu köy kalkınmasının nüfusu hızla artan Türkiye'nin hala asli meselelerinden biri olduğunu yazıyordu. Yeni bir eğitim modeli ve öğretmen tipi yaratan Köy Enstitüleri Eyüboğlu'na göre Türk eğitim tarihinin en verimli, en yapıcı örneklerinden biriydi ve bu özellikleriyle ünü sınırların ötesine kadar ulaşmıştı. Siyasi bir kararla kapatılmasının ardında ise "sömürgeci", "gericilerin" kampanyaları ve iftiraları vardı (Eyüboğlu, 1961: 16). Aynı zaman diliminde Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu gibi oluşumlar eğitimde ıslahat arayışlarında Köy Enstitüleri'nin referans alınması gerektiğini savunuyordu.

Sol entelijansiya 1961 Anayasasının kabulü sonrasında Köy Enstitüleri'nin yeniden açılabileceğini düşünmüştü. İsmet İnönü hükümetinin işbaşına gelmesi beklentiyi arttırmıştı. Türkiye Köy Öğretmenleri Derneği'nden bir heyet Başbakan İnönü'yü ziyaret etmiş ve olumlu bir izlenimle yanından ayrılmışlardı. Çünkü İnönü, "Köy Enstitüsü prensip ve programına inanıyorum" demişti (*Milliyet*, 13.12.1961). Ancak umutlar erken tarihlerde yavaş yavaş sönmeye başlamıştı. Bu hayal kırıklığının ardında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu'nun (20.11.1961 - 26.6.1962) enstitülerin yeniden açılacağı haberlerini yalanlaması ve büyük beklenti içine girilen VII. Milli Eğitim Şurası'na hazırlık raporlarında Köy Enstitülerine değinilmemiş olması yatmaktaydı.

Şura büyük ölçüde Köy Enstitüsü tartışmasına kilitlenmişti. Enstitüler lehine konuşan yabancı uzmanlar da vardı aleyhte görüş bildiren şura katılımcıları da. Örneğin bir Alman uzman Köy Enstitüsü modelini Batı'da denediklerini ama Türkiye'deki başarıya ulaşamadıklarını söylemişti. Milliyetçi-muhafazakâr kimliğiyle bilinen Mümtaz Turhan ise öğretmenlerin çok yönlü yetişmesinden ziyade "akademik bilgi" ile donatılması gerektiğini ileri sürmüştü. Turhan dolaylı bir biçimde enstitülerinde takip edilen metodu eleştirmiş oluyordu

(*Milliyet*, 08.02.1962). Mevzu kısa sürede Şura'nın sınırlarının dışına çıktı; Meclis ve kamuoyunda konuşuldu. Özellikle milli eğitim bütçesinin görüşüldüğü esnada çok sayıda milletvekili enstitüler lehine konuşma yapmıştı. Buna göre Köy Enstitüleri deneyimi yabana atılmamalıydı, adının aynı olması şart değildi.¹⁷

Beklentinin büyük olduğu Milli Eğitim Şurası'nda isabetli kimi kararlar alınmasına rağmen “devrimci çözümler” çıkmamıştı. *Yön Dergisi* bu durumu siyasal atmosferi belirleyen "muhafazakârlığa" ve "ruhsuzluğa" bağlıyordu. Köy Enstitülerinin yeniden açılması için mücadele eden öğretmenlerin sonuca ulaşamamasının nedeni de sözü edilen politik ortamı (*Yön*, 14.02.1962: 6). Şura'da dile getirilen öğretmen okullarının sayısının artırılması ve eğitim sürecinin takviyesi gibi tedbirlerin Köy Enstitülerinin yerini tutmayacağı düşünülmüyordu (*Yön*, 07.02.1962). *Yön*'e yazan İ.Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç enstitülerin kalkınma ülküsü olduğunu anlattığı satırlarda eninde sonunda bu modele geri döneceğini ileri sürüyordu (Tonguç, 1962a: 12). Ancak böylesine bir dönüş yaşanmayacaktı.

TBMM'de Köy Enstitüleri mezunlarına karşı bazı milletvekili ve senatörlerin sarf ettiği aleyhte sözler öğretmenlerin tepkisini çekmişti. Bu konuşmaları protesto etmek ve Eğitim Şurası'na dair hayal kırıklığını göstermek için Kırıkkale civarından Ankara'ya gelen öğretmenlerin protestolarına izin verilmemişti (*Milliyet*, 15.02.1962: 1). İçişleri Bakanlığı'nın öğretmenlere yönelik sert tutumu ve öğretmenlerin mahkeme önüne çıkarılması tepki çekmişti. Hükümete 1961 Anayasasının toplantı hak ve hürriyeti düzenleyen 28. ve 29. maddeleri hatırlatılmıştı.¹⁸ Milli Eğitim Şurası'nda da yer alan Köy Öğretmenleri Temsilcisi Mustafa Şanlı'dan kimi eski CHP milletvekillerine kadar birçok isim protestocu öğretmenlere destek mesajları göndermişti. Öğretmenler 27 Mayıs'ın

17 Örneğin CHP Grubu adına konuşan Cevat Dursunoğlu şöyle demişti: " Arkadaşlar; ilkokullarımızın bir derdi de aktif, metottan kitabı okul haline gelişidir. Türkiye Cumhuriyeti köy enstitüleriyle bu hedefe giden yolu bulmuştu. Ve bu yol eğitim alanında dünyanın takdirini kazanmıştı. Nitekim Siyam, Vietnam, Libya bizden uzmanlar götürerek benzeri müesseseleri kurdukları gibi 1955 yılında eğitim işlerimizi incelemek için Amerika'dan celp edilen Dikermende raporunda bu müesseselerle bizim gerçek yolu bulduğumuzu söylemiş ve niçin bu müesseseleri kaldırdığımızı sormuştu. Her türlü günlük politika dışında olarak Hükümetimizin, adı ne olursa olsun, köye gereken önderi yetiştirmek için bir yol aramasını rica ederiz" (TBMM, 1962: 101). Benzer fikirleri Mustafa Şükrü Koç ve Mustafa Uyar da tekrarlamıştı (TBMM, 1962: 205, 208).

18 1961 Anayasasının 28. maddesi herkesin önceden izin almaksızın toplanma ve yürüyüş yapma hakkına sahip olduğunu düzenlemişti. Bu hak sadece kamu düzeninin korunması için sınırlandırılabilirdi. Bu madde ve dernek kurma hakkını düzenleyen 29. madde DP dönemindeki uygulamaların tekrarlanmasını engellemek maksadıyla kaleme alınmıştı (Bırol, 2012: 46).

ilerici koalisyonunda önemli bir bileşen, sembol bir kuvvetti ve onlara yönelik böyle bir muamele kabul edilemezdi.

Sol/sosyalist çevreler öğretmenlerin başına gelenler nedeniyle CHP hükümetini ağır bir dille eleştirmişti. *Yön*, sayfalarını gösteri esnasında gözaltına alınan Türkiye Köy Öğretmenleri Dernekleri Federasyonu Başkanı Rafet Özkan'a açarken yaşananlardan şöyle söz etmekteydi: "Her türlü gösteriye geniş müsamaha gösteren hükümet zor kuvvetini kullanmaya öğretmenlerden başladı. Atatürkçülüğün, 27 Mayıs ve rejimin en sağlam kuvvetlerinden olan öğretmenlerin nezaret altına alınması, üzerinde ibretle durulacak bir olaydır" (*Yön*, 21.02.1962: 7). Özkan ise beyanatında gösteri için gerekli prosedürleri işlettiklerini anlattıktan sonra Anayasanın güvencesi altında eylemliliklerine devam edeceklerinin altını çizmişti. Sanık öğretmenlerin avukatları mahkeme aşamasında Köy Enstitüleri fikrini savunmaya devam etmişti. Bakan İncesulu TBMM'de yaptığı konuşmada Köy Enstitüsü mezunlarına yöneltilen suçlamaların asılsız olduğunu söylemek durumunda kalmıştı. Neticede savcılık sanıkların beraatını istemişti (*Yön*, 28.02.1962: 9). Aynı dönemde enstitüleri konuşmak maksadıyla gerçekleştirilen panellere bazı grupların saldırdığı iddiaları dergilere yansımış,¹⁹ Meclis kürsüsüne gelip enstitülerin aleyhinde konuşanlar kapatılma sürecindeki iddiaları tekrarlamıştı (*Milliyet*, 18.03.1962: 1-4).

Nisan 1962'de, Köy Enstitüleri'nin kuruluş yıldönümüne rast gelen tarih aralığında *Yön Dergisi*'nde bir kez daha enstitülerin kurucu felsefesi ve kapatılma süreci işlenmişti. Derginin 17. sayısında enstitülere yönelen saldırının arkasında ırkçılar, Anadoluocular ve "kırgınlar ya da doyurulmamışlar" olmak üzere üç ayrı grubun rol aldığı söyleniyordu. Her biri de 1946 sonrasında faal hale gelmişti. ırkçılar, totaliter eğilimlerinin enstitülerdeki "demokratik ilkelerle" bağdaşmaması nedeniyle, Anadoluocular ise gerçekçiliği ve maddeciliği hor görmeleri sebebiyle enstitülere karşı çıkmıştı. Üçüncü grup kişisel hırslarına, kaçırdıkları fırsatların öfkesine yenik düşenlerdi. *Yön Dergisi*, sayılan gruplarla şahsi değil fikri mücadelenin tercih edildiğini söylese de "prototip" olarak tanımladıkları isimleri sayfalarına taşımışlardı.²⁰

19 Ankara, İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde düzenlenen panellere bazı İmam Hatip öğrencilerinin müdahale ettiği ileri sürülmüştü (*Yön*, 21.03.1962: 5). Anti-komünist söylemle köy öğretmenlerine yönelik ithamların Anadolu'da sıklaştığı savları dergilerde yer almaya devam etmişti (*Yön*, 08.08.1962: 6 ve 15.08.1962: 7).

20 Hakkı Tonguç'un da uzun süre dostu olan Şemsettin Sirer ve Köy Enstitülerinin kuruluşuna dâhil olmuş Emin Soysal bu bahiste zikredilmişti (*Yön*, 11.04.1962: 10-11).

Köy Öğretmen Dernekleri Federasyonu başta olmak üzere enstitülerin derhal açılması için mücadele edenlerin²¹ yanı sıra şartların olgunlaşmasını beklemekten yana olanlar da vardı. 1960'ların enstitülerinin ancak makro bir planın parçası olduğunda işlevsel bir niteliğe sahip olacağını düşünenlere göre yapısal reformları öncелеmek daha mühimdi. Turhan Tokgöz köylünün topraklandırılması, kooperatif ve kredi kaynaklarının temini sonrasında enstitülerin açılmasının yararlı olacağını düşünenlerdendi. O süre zarfında enstitülerin yeni programı ve kadroları üzerine çalışma yürütülmeliydi. Bu merhalelerden geçildikten sonra Köy Enstitüleri günün ihtiyaçlarını karşılayacak birer merkeze dönüşebilecekleri (Tokgöz, 1962a: 9).²²

Köy Enstitüleri fikri öğretmen derneklerinin açıklamalarında uzun süre önemli bir yer tuttu.²³ Üniversite öğrencileri tıpkı Köy Enstitüsü mezunları gibi enstitülerin kuruluş yıldönümlerini kutladı. Enstitüler 1960'lı yılların ilk yarısında yalnızca sol aydınların, üniversite gençliğinin ve öğretmenlerin değil CHP ve TİP'in de gündemindeydi. CHP'nin eğitim üzerine düzenlediği panellerde enstitüler konuşulmuş; bir kısım aydının enstitüleri küçümsediği ifade edilmişti (*Milliyet*, 11.01.1962: 3) ama enstitülerin yeniden açılması partinin merkezi bir politikası, vaadi olmamıştı. Üstelik CHP hükümetlerinde Milli Eğitim Bakanlığı yapan isimler de enstitüler hakkında net bir tutum geliştirememişti. Örneğin aslen ziraat mühendisi olan, 1962-1963 arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapan Şevket Raşit Hatipoğlu enstitülerin yeniden açılmasına taraftar olmadığını ima etmiş üstelik CHP döneminde bu konuda ifrata gidildiğini söylemişti; Bakan, Öğretmen Okullarının yeterli olduğunu düşünüyordu (*Milliyet*, 11.05.1963: 1, 7). Hatipoğlu'nun beyanatına tepkiler gecikmemiş; Ahmet Emin Yalman Köy Enstitüleri gezilerinde edindiği izlenimleri hatırlatarak Bakan'a cevap vermişti. Yalman'a göre bu özgün deneyimden faydalanmamak büyük bir hataydı (Yalman, 1963: 2). Hatipoğlu kabine revizyonu gündemdeyken istifa etti. Bu istifanın ardında Köy Enstitüleri ile ilgili beyanlarının payı vardı. İstifasını açıkladığında kendisinin Köy Enstitülerine karşı gibi gösterildiğini ancak ifadelerinin çarpıtıldığını ileri sürmüştü (*Milliyet*, 09.06.1963). Hatipoğlu'nun yerine gelen İbrahim Öktem Köy Enstitülerinin komünizmle anılmasına karşı çıkmış, enstitü mezunlarının memlekete faydalı

21 Federasyon 1962 sonbaharında yaptığı genel kurulda enstitülerin yeniden açılması talebini tekrarlamıştı. Türkiye Öğretmenleri Milli Federasyonu adına konuşan Şükrü Koç da bu talebi içeren bir teklifi Meclis'e verdiklerini ifade etmişti.

22 Engin Tonguç 38. sayıda bu yazıya cevaben bir başka yazı kaleme almıştı ve yapısal reformları bekleme önerisine şerh düşmüştü (Tonguç, 1962b: 16). İkili arasında cevap trafiği bir müddet daha devam eder. Örneğin (Tokgöz, 1962b: 12).

23 Öğretmen dernekleri Köy Enstitülerinde yaratıcılık ruhunun ve dayanışma duygusunun varlığının altını çizmişti (*Milliyet*, 03.02.1963: 3).

olduğunu söylemişti (*Milliyet*, 01.07.1963). Fakat Öktem de enstitülerin yeniden açılması doğrultusunda hamle yapmamıştı.

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ve Parti Genel Sekreteri Rıza Kuas 1965 genel seçimleri öncesinde sık sık eğitim ve kültür kurumlarının yabancı etkisinden kurtarılacağını, Köy Enstitüleri'nin ise yeniden açılacağını söylüyorlardı (*Sosyal Adalet*, 10.1965a ve 10.1965b). TİP Köy Enstitüsü mevzuunu 1964 tarihli parti programında işlemişti.

1965 seçimlerinde TİP Meclis'e girince TİP'li vekiller Köy Enstitüleri lehine konuşmaya devam etmişti.²⁴ Köy Enstitüleri kadar olmasa da yetişkin eğitimi başlığı da 1960'ların ilk yarısında gündeme gelmişti. Yetişkin eğitiminin sol yorumu, Ekim Devrimi'nden Küba Devrimi'ne devrimci süreçlerin olmazsa olmazları arasındaydı. Bu tespiti cumhuriyetin kuruluşunu takip eden dönem için de tekrarlamak mümkündü. Sosyalistlerin bir kısmı cumhuriyet sonrasında hız kazandırılan ve "aydınlanma" hedefi bağlamında ele alınan yetişkin eğitimi meselesinin kesintiye uğradığını düşünmekteydi. 27 Mayıs sonrasında kalkınmacı hedefler doğrultusunda yetişkin eğitime özel bir önem vereceği ileri sürülse de bu gerçekleşmemişti. Aydos Toros kendisinden çok şey beklenen MEB'in iki yıldır somut bir gelişmeye imza atmadığını söyleyerek dönemin bakanını ve çevresindeki bürokratları eleştiriyordu (Toros, 1962a: 13).

Sosyalistler eğitimde bir zihniyet değişikliği gerektiğini, sorunun yalnızca eğitim harcamalarının finansmanı olmadığını düşünüyordu. Bu tespit hem çocuk-geç eğitim hem de yetişkin eğitimi için geçerliydi. Kolektivizmin değerinin altının çizileceği, emeğe övgünün ön planda olduğu bir yetişkin eğitimi örgütlenmeliydi. TİP bunu Halk Eğitim Teşkilatı ile gerçekleştireceğini iddia etmişti. Halk Eğitim Teşkilatı çocuklara ve yetişkinlere, kentlilere ve köylülere eşit eğitim hakkı temin etmek için faaliyet gösterecek, bu amaçla akşam okullarından akademilere kadar yeni kurumlar kuracaktı (TİP, 1964: 137).

4. Eğitimde ABD Etkisine Dair Tepkiler

Köy Enstitüleri ve halkçı-devrimci eğitim tartışmalarında sol/sosyalist yazarlarla milliyetçi-mukaddesatçı kanat sık sık karşıya gelmişti. Her iki siyasi pozisyon arasında milliyetçiliğin tarifi konusunda gözle görülür bir farklılık vardı. Milliyetçi-mukaddesatçı çevreler solu "gayri milli" ilan ediyor, eğitim bahsinde söylediklerini anti-komünizm üzerinden itibarsızlaştırmaya

24 Tarık Ziya Ekinci gibi isimler özellikle milli eğitim bütçesinin görüşüldüğü dönemlerde enstitülerin ihya edilmesi gerektiğini kuvvetle bir biçimde savundu. Ekinci, Köy Enstitülerinin günün şartlarına göre yeniden açılmaması durumunda işsizler ordusuna yeni köy çocuklarının katılacağını ifade etmişti (*Milliyet*, 04.01.1966).

çalışıyordu. Solun genelinde doğrudan milliyetçiliğe karşı çıkmak yerine gerçek milliyetçiliğin "sosyalist milliyetçilik" olduğu iddiası göze çarpıyordu (Atılğan, 2009: 3). Sömürücülüğe direnmeyen bir milliyetçilik, "gerçek milliyetçilik" olamazdı. Buradan hareketle birçok solcu yazar Milli Mücadele dönemini geri plana iten, yoksul çocukları eğitime kazandıramayan, fırsat eşitliğini amaçlamayan bir eğitimin "milli" olamayacağını savunuyordu (Toros, 1965: 12).

Sol/sosyalistler çevreler, 1945 sonrası CHP'ye ve DP'ye yönelttikleri eleştirilerde ABD ile yapılan işbirliği anlaşmalarının toplumsal eşitsizlikleri arttıran ve Türkiye'yi ABD hegemonyası karşısında zayıflatan yönlerine vurgu yapıyordu. 1945 sonrasında askeri yardımlardan eğitim alanındaki anlaşmalara kadar birçok başlıkta Türkiye ABD etkisine açık hale gelmişti. CHP iktidarının son döneminde ABD'li uzmanların ziyaretiyle başlayan süreç, DP iktidarında yeni boyutlar kazanmış ve eğitim politikalarının biçimlenmesinde ABD'li uzmanların etkisi artmıştı. Amerikan yardım fonu çerçevesinde ülkeye gelen uzman eğitimciler, Türkiye'ye Batılı kapitalist ekonomik sistem içinde biçilen role uygun bir eğitim modeli önermişlerdi. Bir yandan ilköğretim, orta öğretim, teknik eğitim ve öğretmen yetiştirme konularında ayrı ayrı raporlar hazırlayan (Tangülü, 2012: 400) bir yandan iki ülke arasındaki eğitim ve öğrenci ziyaretlerini teşvik eden ABD'li heyetler İl Milli Eğitim Müdürlükleri başta olmak üzere Türkiye'deki bürokratik makamlarla ortak çalışma yürütmüştü. Böylece eğitim bürokrasisi, Silahlı Kuvvetler gibi adım adım ABD ekolünün etkisine girmişti. Anti-komünizm ve kapitalist kalkınma fikirlerinin yanı sıra "Amerika sevgisini" de öğrencilere aşılacak eğitim-öğretim süreçlerinin güncel hedeflerine dolaylı bir biçimde dâhil edilmiş ve bu haliyle Milli Eğitim Bakanlığı'nın faaliyetleri Soğuk Savaş'ın propaganda mekanizmasına eklenmişti.

27 Mayıs darbesini izleyen günlerde sol aydınlar ABD ile bağımlılık ilişkisinin sona erdirileceğine dair umutlanmıştı. Bu umudu besleyen kimi gelişmeler de yok değildi. Örneğin MEB Dış Münasebetler Dairesi Genel Müdürlüğü'ne atanan uluslararası hukuk hocaları Seha Meray ABD ile Türkiye arasında yapılan anlaşmalarda Türkiye'nin hükümlerlik yetkilerini zedelediği ileri sürülen maddeleri belirlemişti. Sol/sosyalist aydınların bir kısmı İnönü liderliğindeki koalisyon hükümetinden bu konuda somut ve ivedi adımlar atmasını beklemişti. Eğitim ABD'li uzmanların yönlendirici etkisinden arındırılmalıydı. Ancak hükümetin Soğuk Savaş refleksiyle ABD ile "dengeli" bir politika izleme arayışı eğitim konusunda da elini kolunu bağlamaktaydı. Amerikan yardımlarının Türkiye'deki eğitim ayağıyla ilgilenen bir uzmanın dönemin Milli Eğitim Bakanı'na memorandum verdiği iddiası Mart 1962'de gündeme gelmiş ve tepki çekmişti. Amerikalı uzman, öğretmen yetiştirilmesi başta olmak üzere bir dizi konuda ABD tavsiyelerine uyulmasını istemişti. *Yön* çevresi İncesulu ve bakanlıktaki "sözde milliyetçileri" sözü edilen memorandum

üzerinden eleştirmişti (*Yön*, 06.06.1962: 4). Köy Enstitüleri gündemi başta olmak üzere birçok başlıkta bekleneni veremeyen Milli Eğitim Bakanı İncesulu'ya yönelik eleştiriler bu tip haberlerden sonra daha da artmıştı.²⁵ Bahsi geçen memorandum üzerine sonraki yıllarda da tartışma sürmüştü. Mehmet Başaran, ABD'deki eğitimin aksayan yönlerini yazdığı makalesinde ABD yerine ülkenin kendine özgü dinamiklerini dikkate alan bir eğitim sisteminin geliştirilmesi gerektiğini savunmuştu.²⁶

İncesulu'dan sonra bakanlık koltuğuna oturan Şevket Raşit Hatipoğlu tıpkı selefi gibi ABD yardımlarına olumlu bakmayı sürdürmüştü. Örneğin başta dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, İstanbul valisi, ABD büyükelçisi olmak üzere birçok ismin katıldığı Robert Koleji'nin 100. Yıldönümü etkinliğinde Bakan Hatipoğlu, ABD'nin Türkiye'ye eğitim alanında yaptığı yardımlarını arttıracaklarını ümit ettiklerini söyleyerek beklenti içinde oldukları sinyali veriyordu (*Milliyet*, 19.05.1963: 7). Bakanların bu açıklamaları hükümetin yönelimi hakkında somut bir göstergedi. Buna karşın sol çevrelerde CHP'ye ve bakanlara yönelik eleştiriler birbiri ardına dile getiriliyordu.

ABD'den gelen eğitimci heyetleri de tartışmanın yeniden alevlenmesine yol açmıştı. Sol çevrelerde ABD yardımlarına bağımlılık ekseninde yürütülen uzman kabul etme politikası bir nevi "eğitimde kapitülasyon" olarak görülmekteydi. Türkiye'de köyleri gezip Köy Enstitüleri üzerine doktora tezi yazan aynı zamanda Niyazi Berkes hocanın eşi olan Fay Kirby, II. Mahmut ve erken cumhuriyet yıllarından örnekler vererek Türk eğitim sisteminin modernleşmesinde ABD'li uzmanların rolüne değindiği yazısında önemli bir tespitte bulunmuştu. Kirby'e göre erken cumhuriyet döneminde Türkiye'ye gelen John Dewey gibi nitelikli isimlerin yerini 1950'lerde sıradan isimler almıştı. Eğitim uzmanı olarak incelemeler yapanlar ya şark memleketi görme merakından ya da emekliliğini geciktirmek için memlekete gelmişti. Faydalı olduklarını iddia etmek güçtü. 1960'ların başlarında gelenler ise bu isimlerden dahi sıradandı. Kirby Türkiye'nin Köy Enstitüsü tecrübesi ortada dururken genç ABD'li heyeti Anadolu'ya tetkik için kabul etmesini yadırgıyordu (Kirby, 1963). ABD heyetlerinin izlediği yöntemler konusunda hükümetin kabullenici tavrı çeşitli vesilelerle eleştirilmeye devam edecekti. 1960'ların ortalarına gelindiğinde ABD ile eğitim özelinde kurulan ilişkinin maliyeti ortaya çıkmış gibiydi. *Yön*'e yazan Şükrü Koç boşa harcanan milyonlardan, ABD'ye gezi başlığı altında yapılan

25 Nimet Arzık'ın "Haftanın Portresi" köşesinde Hilmi İncesulu üzerine yazdıkları bu eleştirilerden biridir. İncesulu'nun valilik günlerinden başlayarak onu anlatan Arzık baştan sona başarısız bir Milli Eğitim Bakanı portresi çizer (Arzık, 1962: 9).

26 Başaran'ın *Yeni Ufuklar*'da çıkan makalesinin Amerikan Atlas dergisinde tercüme edilip yayımlandığını ifade eden *Yön Dergisi* o yazıyı bir de kendi sayfalarından yayınlamıştı (Başaran, 1964: 13, 14).

seyahatlerin maliyetinden, “fantezi” olarak nitelediği AID’nin eğitim projelerinden şikâyet edecekti:

“AID misyonunca hazırlanan 10 büyük proje içinde hiçbir ciddi sonuç vereni olmamıştır... Halk eğitiminde kendi deneylerimiz ve çalışmalarımız ihmal edilerek ve küçümsenerek ‘toplum kalkınması’ adı altında Hindistan için uydurulmuş bir fantezi resmen kabul ettirilmiştir. Teknik öğretimde hemen hiçbir yeni yol ve kurum gösterilmediği gibi mevcutların geliştirilmesi için de bir yardımda bulunulmamıştır. Sadece lüks otelcilik okulu, araç geliştirme, filmcilik merkezleri gibi basit ve eğitim değeri az projeler desteklenmiştir. Ve sonuç olarak istihlal artırıcı eğitim ilkelerinin uygulanması, metotlarının öğretilmesi yerine tüketici nesiller yetiştiren, israfı projelere dayalı bazı fanteziler (Koç, 1965: 13).”

Sözü edilen projelerin başında "yarının alimlerini" yetiştirmek amacıyla kurulduğu iddia edilen Fen Liseleri gelmekteydi. Ford Vakfı, ODTÜ ve AID işbirliği ile Ankara'da temelleri atılan Fen Liseleri projesi 1964 yılında hayata geçirilmiş ve Amerikan etkisi nedeniyle solda tartışma konusu olmuştu. Fen ve matematik derslerini verecek öğretmen kadrosu sınavla seçilmiş, özel bir eğitime tabi tutulmuş ve bir süreliğine ABD'ye gönderilmişlerdi. *Yön*'de Fen Liselerine dair geniş çaplı ilk eleştiriler 1965 sonbaharında yayınlanmıştı. Eleştiriler iki temel başlık altında toplanmıştı. İlk başlık ABD'li uzmanların Fen Liseleri üzerindeki yönlendirme ve denetim faaliyetlerine ilişkin iddialardı. Buna göre ABD'li görevliler Türk öğrencilerini "kobay" olarak kullanmakta, öğretmenlere MEB'i bypass ederek telkinlerde bulunmakta, itiraz eden öğretmenleri de tehdit etmekteydi. *Yön*'e göre sırf bu nedenle çok sayıda öğretmen istifa etmiş ya da görevden el çektilmişti. İkinci eleştiri başlığı ise öğrenci alımında izlenen sınav sistemiydi. Fen Liselerine giren öğrencilerin önceki okullarına bakılarak başarılı çocukların ayrıcalıklı bir sınıfa mensup oldukları düşünülmekteydi. Daha net ifadeyle "yarının alimleri çok dar, varlıklı bir çevreden seçiliyordu". Üstelik o müfredat ile öğrencilerin üniversiteye girmesi de zor görünüyordu (*Yön*, 10.09.1965: 12). Fen Liselerinin başarısız olacağına dair projeksiyonun peşin hükümlü bir değerlendirme olduğu açıktı. Belli ki *Yön*, esas dikkati ABD emperyalizmine çekmek istemiş bunun içinde olumsuz bir projeksiyonu devreye sokmuştu.

ABD'nin etkisi “doğrudan” olduğu için sol yayınlarda ve demeçlerde ABD üzerinde daha çok durulmuş olması şaşkıncı değildi. Ancak nadir de olsa Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı okulların geneline dair derin bir şüpheli içeren metinlerle karşılaşmak da olasıydı. Yabancı okulları emperyalizmin bir uzantısı olarak nitelendiren bu metinler bazı argümanlar açısından milliyetçi – mukaddesatçı savlara yaklaşmaktaydı. Örneğin edebi eserleriyle bilinen Samim Kocagöz "Yabancı okulların devletleştirilmesini istemek ulusal bilincimizin,

varlığımızın sömürücülükten kurtarılmasını istemektir” demektedir” demektedir. Ona göre sorun bunu gerçekleştirecek kadar cesur bir milli eğitim bakanının olmamasıydı (Kocagöz, 1965: 16). Yine de bu tip ifadelerin solda hegemonik olmadığını belirtmek gerekir. Solun modernist-aydınlanmacı yanı sözü edilen kurumları direkt hedef almak yerine o okullardaki eğitim kalitesine ulaşılmasını önemsemekteydi.

5. Milli Eğitim’de Atatürk Karşıtlığı ve Anti-Komünizm Tartışmaları

DP döneminden tevarüs eden alışkanlıklara dair tek itiraz eğitim-öğretimdeki ABD nüfuzu değildi. 27 Mayıs öncesinde Atatürk karşıtlığının ve irticanın DP hükümeti tarafından ödüllendirildiği iddiası, darbeyi izleyen günlerde eğitimin "gerici" unsurlardan ayıklanması talebinin Kemalist ve sol çevrelerde yükselmesine yol açmıştı. 27 Mayıs sonrasında açılan yolun eğitim alanında da geri dönüşü mümkün olmayan ilerici bir süreci başlattığına inanlar da azımsanmayacak kadar çoktu (Koç, 1963: 2). Buna göre yeni dönemin ruhuyla bağdaşmayan idareciler ayıklanacak, sosyal adalet ve çağdaşlaşma amacına uygun kadrolar çoğalacaktı. Ancak eğitim-öğretimde aydınlanma prensiplerine geri dönüleceğine dair umutlar tıpkı ABD ile iplerin koparılmaması nedeniyle oluşan atmosfer gibi kısa sürede canlılığını kaybetmişti. Kemalist ve kimi sol yazarlar, 1961 genel seçimini takip eden süreçte gericiliğin yeniden harekete geçtiğini, öğretmenler üzerindeki baskının arttığını ileri sürüyorlardı.²⁷ Bunun kanıtı yalnızca DP takipçisi partilerin toplam oyu değildi²⁸ aynı zamanda kamusal alanda düşünce ve ifade hürriyetine, özgürlüklere, estetik değerlere karşı saldırıların artmasıydı. Gazi Eğitim Enstitüsü’nde resim bölümü öğretmenlerinden Adnan Turani’nin tablosunun indirilmesi nedeniyle *Yön*’de kaleme alınan bir yazıda şöyle yazılmıştı:

27 Gericiliğin nasıl tarif edileceği konusu 1960’larda da bir tartışma başlığıydı. Sol ve Kemalist çevrelerde gericiliğin nedenini devrimlerin tamamlanamaması olarak tarif edenler vardı. Ümmetçilik, Turancılık gibi akımların çağa aykırı olduğu düşüncesi sıklıkla dile getiriliyordu. Kimi yazarlar ise şeriatçılık ve ırkçılık kavramlarını kullanıyordu. Altı çizile nokta “gericilerin” din ve ulusçuluğu kendi siyasi hedeflerine alet ettikleri iddiasıydı. Bunun dışında “gericilerin” sayısı ve etki kapasiteleri hakkında bir fikir birliği yoktu (Alkan, 1962: 14; Ay, 1962b: 14; Yardımcı, 1963: 13)

28 1961 seçimlerinde CHP %36,7 oy almıştı. Ama DP’nin devamı niteliğindeki AP %34,8, YTP ise %13,9 oy almıştı. Çoğunluk sistemine göre yapılan senato seçimlerinde ise AP birinci olmuştu (Aydın ve Taşkın, 2014: 99).

“1950 – 1962 yılları arasını üç döneme ayırmak mümkündür. 1) 1950 – 27 Mayıs 1960 arası 2) 27 Mayıs 1960 – 15 Ekim 1961 arası 3) 15 Ekim 1961’den sonrası... 27 Mayıs 1960’a kadar iyice semirmiş olan gericilik, 27 Mayıs’la sinmiş sonra 15 Ekim 1961 seçimleriyle yeniden başını kaldırmıştır. Bugün Adnan Turani’nin tablosunu duvardan indiren eller 1949-1950 yıllarında Orhan Veli’nin şiirlerine tahammül edemeyen, onun Yaprak adlı gazetesini yırtanların elleridir. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. O tabloyu okulun duvarına asan ilericinin, indiren de gericinin elidir (*Yön*, 10.10.1962a: 15).”

Yön Dergisi’ne yazan öğretmenler başlarından geçenleri aktarırken Atatürk karşıtlığının ve anti-komünizm adına yürütülen kampanyanın Anadolu’daki sonuçlarını gözler önüne sermekteydi. Örnek verilen okullarda idari amirlerin ve kimi kıdemli öğretmenlerin bu tabloyu kanıksadığı anlatılmaktaydı. Öğrencilerin bir bölümü sol/sosyalist ya da Kemalist kimliğiyle bilinen edebiyatçıların eserlerinin okutulmasına karşı çıkmıştı bir bölümü ise Kemalizm’i dinsizlik olarak yaftalamaktaydı (*Yön*, 12.09.1962). Buna karşılık Bakanlığın “kırtasiyecilik” ile uğraştığı, eğitim meselesinin özüne temas etmediği iddia ediliyordu (Habora, 1964: 14).

CHP hükümetleri döneminde MEB’in sol/sosyalist kimlikli öğretmenlere yönelik nasıl bir politika izleyeceği merak konusuydu. DP yıllarında çok sayıda öğretmen komünizm suçlamasıyla ya sürgün edilmiş ya da mesleğinden olmuştu. Yeni dönemde bunların geride kalacağı ümit edilmişti. Fakat aksini ispatlayan bir dizi gelişme yaşandı. Öğretmenler öğrencilere verdikleri okuma önerileri ya da kamusal alanda sarf ettikleri sözler nedeniyle tahkikata maruz kalıyordu. Örneğin zamanın *Vatan Gazetesi*’nde “Köy Enstitüleri Düşmanlarına Açık Mektup” adlı bir metin kaleme alan Mustafa Karakuş adlı bir öğretmen hakkında MEB emriyle bir soruşturma açılmıştı. *Yön Dergisi* bu hadiseyi “Milli Eğitim Bakanlığı Uyanmalıdır...” başlığıyla duyurmuş ve öğretmen Karakuş’un İlköğretim Müfettişliğine verdiği savunmayı yayınlamıştı. Karakuş Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olarak kapatılmış enstitülere karşı girişilen karalama kampanyasına cevap verme hakkını kullandığını ifade etmişti (*Yön*, 10.10.1962b: 14). Müfettişlerin çeşitli nedenlerle sol/sosyalist olarak betimlenen öğretmenler hakkında yürüttükleri başka soruşturmalar da sol dergilerin sayfalarında yer almıştı. *Yön* ve *Sosyal Adalet*, Milli Eğitim’in açtığı soruşturmalara karşı öğretmenlerin verdikleri savunmaları uzun uzadıya alıntılamaş (*Yön*, 28.05.1962: 13) Fakir Baykurt başta olmak üzere yazarlar

soruşturmalardaki tuhaflikları kaleme almıştı.²⁹ Amaç öğretmenlerin korunmasını sağlamak maksadıyla kamuoyu yaratmaktı.

Kendilerini ilerici / devrimci olarak nitelendiren öğretmenler 1960'ların başlarından itibaren sağ basın tarafından hedef gösterildiklerini ileri sürüyordu. *Yeni İstanbul*'un kimi öğretmenleri komünistlik ile suçlamasına karşı öğretmenler Atatürkçü olduklarını, komünist ithamını kabul etmediklerini söylüyordu. Ankara Öğretmenler Derneği'nin yıllık kongresinde konuşan bir öğretmen "asıl suçlu bu gazetenin [*Yeni İstanbul*] yayınları için tedbir almayan Hükümet ve Garp Cephesi Kumandanıdır" diyordu (*Yön*, 09.01.1963: 5). Bu çıkış hükümetin pasif durarak "gericilere" cesaret verdiği iddiasıyla şüphesiz irtibatlıydı.

Kendini Atatürkçü - devrimci olarak niteleyen öğretmenlere yönelik karalama kampanyaları farklı mecralarda sürerken bir de eğitimcileri hedef alan fiziki saldırılar yoğunlaşmıştı.³⁰ Bu saldırıların bir bölümü velilerden bir bölümü de öğrencilerden kaynaklanmaktaydı. Taşrada öğretmenlere yönelik kimi tekil olaylar ise art arda geldiğinde sistematik bir saldırı olarak algılanmaktaydı ve saldırılar arasında en politik görülen kategori bunlardı. Hükümetin gerekli önlemleri almaması ve öğretmenlerin özlük hakları konusunda adım atmaması eğitimcilerin kızgınlığını arttırmıştı.

1960'ların başlarında dünyada öğretmenlerin hak mücadelesinin ivme kazanması Türkiye'yi de etkilemişti. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öğretmenlere yeteri kadar önem verilmediğinin düşünülmesi³¹ de süreci hızlandırmıştı. Öğretmenlerin eylemliliği artıyor, talepleri yükseliyordu. Ülkenin birçok ilinde kurulan öğretmen dernekleri sözü edilen hareketliliğin bir göstergesiydi. Üyelerinden gelen baskı üzerine Türkiye Öğretmen Dernekleri

29 Baykurt, makalelerinde hem 27 Mayıs döneminde hem de sonrasında ifade özgürlüğünü ihlal eden uygulamalara dair ilginç örnekler veriyordu. Yaşar Kemal'in eserlerini tavsiye eden öğretmenlere müfettiş gönderen Bakanlığı da kıyasıyla eleştiriyordu (Baykurt, 1965: 12).

30 Öğretmenlere yönelik şiddet olaylarının sıklaşması sonrasında Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu yönetim kurulu üyeleri İnönü'yü ziyaret ederek hükümetin gereken adımları atmadığını ifade etmişlerdi. İnönü ise öğretmenlere yapılan saldırılardan dolayı üzgün olduğunu, sabırlı olmaları halinde sorunu çözeceklerini söylemişti (*Milliyet*, 16.01.1963).

31 Örneğin bağımsız senatör Burhanettin Uluç *Sosyal Adalet Dergisi*'nde Beş Yıllık Kalkınma Planı hakkında şunları yazmıştı: "...Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) öğrenime, eğitime ve öğretmene birinci derecede sıra vermeliydi. Aracı ve amacı insan olan bir kalkınma planının hakim ve galip unsuru öğrenim-eğitim-öğretmen olabilirdi. Öğrenim ile eğitimi sağlayacak öğretmene hukuki, sosyal, ekonomik tedbirlerle güvenlik sağlamak öncelikle düşünmek gerekirdi. Olmadı, yapılmadı" (Uluç, 1963: 9).

Milli Federasyonu Şubat 1963'te Ankara'da miting kararı almıştı. Federasyon Başkanı Koç, siyasilerin eğitim davasına yeterli ilgiyi göstermediğini ileri sürerek öğretmenlerin mesleklerine ve öğrencilerine sahip çıkmak için harekete geçtiklerini duyurmuştu. *Bizim Köy* romanı ile tanınan ve Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olan Mahmut Makal öğretmenlik mesleğinin itibarının korunması, DPT'nin ve VII. Eğitim Şurası kararlarının uygulanması, geçim durumlarının düzeltilmesi gibi başlıkları yürüyüşün nedenleri arasında sayıyordu (Makal, 1963: 11). Öğretmenlerin eylemliliği sol çevrelerde ilgi uyandırırken hem hükümette hem de milli eğitim bürokrasisinde tedirginliğe neden olmuştu. Mülki amirler eğitimcilere gözdağı vermiş, sağ basın eğitimcileri "komünistlik" ile itham etmişti (*Yön*, 20.02.1963: 7). Yine de Ankara mitingi geniş bir katılımı, barışçı bir atmosferde gerçekleşmiş (*Milliyet*, 21.02.1963: 1) ve dönemin Başbakanı İsmet İnönü mitingin hemen öncesinde Federasyon yetkililerini dinlemek zorunda kalmıştı. Birçokları mitingin İnönü hükümetine verilen son kredi olduğunu düşünmüştü.

1963-65 arasında gerçekleşen engellemelere rağmen öğretmenlerin eylemliliği devam ediyordu ve neticede bu eylemler Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) kuruluşuna zemin oluşturmuştu. 1965'in başında Türkiye Muallimler Birliği sendika kurma hazırlıklarına hız verdi. Öğretmenlerin sendika konusunda fikirlerini almak için harekete geçildi. Sadi Irmak'ın başkanlığındaki idare heyeti Senato'daki öğretmenler ile sendika kuruluşuna ilişkin görüşmeler yaptı. Temmuz ayına gelindiğinde sendika için bir geçici yönetim kurulu oluşturuldu. İl temsilcileriyle toplantı yapıldı ve sendikanın il ve ilçe merkezlerinde beş yüz şube kurması kararlaştırıldı. Artık öğretmenlerin bir sendikası vardı ve bu gelişme solda büyük bir heyecanla karşılanmıştı. Eğitimde karşı devrim yapıldığı iddiasının solda sıkça tekrarlandığı bir dönemde yeni kurulan TÖS'e önemli görevler yüklenmişti. Sol çevrelerde TÖS'ün ilerici öğretmenleri koruması, hukuka aykırı tayinleri ve soruşturmaları kamuoyuna duyurması gerektiği yazılmaya başlamıştı (*Sosyal Adalet*, 08.1965: 3-5).

TÖS'ün kuruluşuna giden süreçte öğretmenler arasında politik konumlanma son aşamasına gelmişti. Kendini Atatürkçü ya da devrimci-ilerici olarak tanımlayan öğretmenler ile milliyetçi-mukaddesatçı olarak gören öğretmenler arasında gerilim günden güne artıyordu. Bu gerilim hem yayınlarda hem de dernekleşme biçimlerinde kendini gösteriyordu. Örneğin AP Milletvekili İhsan Ataöv ve ırkçı-Turancı kanatla ilişkisi bilinen Necdet Sancar, Milliyetçi Öğretmenler Derneği Kongresinde MEB'de solcuların var olduğunu ve temizlenmeleri gerektiğini ileri sürmüştü. Ataöv milliyetçi öğretmenleri sol görüşlü öğretmenlere karşı ayaklanmaya çağırmıştı: "*Kahraman ırkımın ırsızlığını söyleyenlere karşı milliyetçi öğretmenler ayaklandıkları gün içim müsterih olacaktır. Bu uğurda yapılacak mücadelede ölenleriniz şehit, kalanlarınız gazi olacaktır*" (*Milliyet*, 24.05.1965: 3). Ataöv'ün sözleri hem

eğitimciler hem de öğrenciler arasında infial yaratmış, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Cemiyeti bir bildiriyle Ataöv'ü kınamıştı (*Milliyet*, 26.05.1965: 4). AP'nin iktidara geldiği 1960'ların ikinci yarısından itibaren daha sık görülecek bu politik gerilim, eğitimin içeriğine dair düşünsel tartışmaları geri plana atacak bir noktaya doğru gidecekti.

6. 1961-1965 Arasında Sol'un Üniversite Eğitimi ve Gençliğe Bakışı

1960'lı yıllarda Batı dünyasında üniversite okuyan öğrenci sayısı hızla artmıştı. 1945-1960 arasında yaşanan nüfus patlamasının ve gelir artışının bir sonucu olarak üniversite eğitimi talep edenler artık yalnızca üst-orta sınıflar değildi. Görece refaha ulaşmış geniş bir kitle çocukları için yüksek eğitim imkânını zorluyor; üniversiteler buna hazırlıksız yakalanıyordu (Judt, 2009: 480-483). Türkiye'deki durum da az çok Batı ülkeleri ile paralellik arz ediyordu. Bir yandan üniversitede okumak isteyenler çoğalıyor ve yükseköğretimdeki öğrenciler yönetime katılmayı arzu ediyor bir yandan da üniversiteler bu taleplere cevap vermekte zorlanıyordu. 1960'larda üniversite öğrencileri arasında sol fikirlerin hızla yayılmasını genel politik atmosfer ve sözü edilen yönetsel "zorlanma" ile birlikte düşünmek gerekir. 27 Mayıs süreciyle özgüven kazanan üniversite gençliği taleplerini ifade etme konusunda öncesine oranla çok daha aktifti. Sol özneler de bu dinamizme kayıtsız kalamamıştı.

Sol/sosyalist fikir odaklarında temel eğitimin devletin sorumluluğunda yürütülmesi gerektiği, kamuculuğun esas prensip olduğu bir çerçeve geçerliydi demiştik. Üniversite eğitimi söz konusu olduğunda da bu yaklaşımın sürdürüldüğü gözlemlenir. 1961 Anayasası hazırlanırken özel üniversitelerin kurulmasına imkân tanınıp tanınmayacağı konusu gündeme gelmişti. Anayasanın 21. maddesi üniversite öncesinde özel okulların açılmasını mümkün kılıyordu. Üniversitelerin ise ancak devlet eliyle ve kanunla kurulabileceği hükme bağlanmıştı. Hal böyle olunca serbestlik yüksekokulların açılması bağlamında tartışılacaktı. Sol çevreler bu konuda Başbakan İnönü'nün imzasıyla ilk yasal adımın atıldığı 13 Eylül 1963'ten önce eğitimde özel teşebbüs olur mu tartışmasına katılmışlardı.

Liberal yorum yükseköğretimin, öğretim hürriyetine ve bağımsızlığa ancak devletin kanatlarının altından kurtulmasıyla kavuşacağını ileri sürüyordu. Bu iddiaya solun itirazları ise üç ana başlıkta toplanmıştı. Bunlardan ilki sermaye gruplarının eğitim alanındaki faaliyetlerinin bilimsel özgürlüğü garanti etmediği aksine sermayenin çıkarları ile çatıştığı durumlarda akademik özerkliğe bizzat patronların müdahale edeceği saptamasıydı. İkincisi yerli sermayenin üniversite açmaya gücünün yetmemesi durumunda dış kaynak arayacağı ve bunun Türk üniversitelerini yabancı nüfuzuna bilhassa da Amerikan etkisine açacağı

iddiasıydı. Üçüncüsü ise 1961 Anayasası'nın tanımladığı biçimiyle üniversite özerkliğinin düşünce özgürlüğünü garanti altına aldığı teziydi. Mümtaz Soysal *Yön*'deki bir yazısında benzer temaları işlemişti fakat aynı yazıda devlet üniversitelerindeki öğretim kadrosuna getirdiği eleştiri kendi argümanlarıyla kısmen çelişmekteydi:

"Meseleye iktisadi ve siyasi görüşler açısından bakıldığı zaman özel teşebbüsün telaşa kapılması için hiçbir sebep yok. Hukuk, iktisat ve ticaret öğretimiyle meşgul olan bilim kurumlarında, özel teşebbüsçü, statükocu, muhafazakâr tutumlu öğretim üyesi sayısı, Türk toplumunun rahatını bağdaş kurup oturmakta ve iş adamlarının sırtını sıvazlamakta görenleri ömrü boyunca memnun edecek kadar çoktur. Asıl dikkati çeken nokta bir iki fakültede birkaç devrimci, devletçi ve plancı üyenin çıkması yüzünden bağdaş kurucu ve sırt sıvazlayıcı çevrelerin telaşa kapılması. Renkliliği sadece kendi beğendiği renklerde arayanlar asıl bir renksizliğin savunucusu olduklarını unutmaktadırlar (Soysal, 1962: 14)."

1962 yılının son aylarından itibaren özel iktisadi ve ticari ilimler okulları açılmaya başlamıştı. Bu okulların faaliyete geçmesi 'akademisyenler daha yüksek ücret alacakları özel okullara mı gidecek?' 'Devlet üniversitelerinin içi mi boşalacak?' gibi soruları beraberinde getirmişti. 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu 8 Haziran 1965'de kabul edilmesi sonrasında özel yüksekokulların sayısında ciddi bir artış yaşanmıştı.

27 Mayıs sonrasında üniversitelerin kapitalist olmayan bir kalkınma hedefi için çalışması gerektiği sol ve Kemalist çevrelerde daha sık dile getirilir olmuştu. Ancak akademik kadrolarda bu yönde güçlü bir eğilimin olmadığı, gereken adımların atılmadığı düşünülmekteydi. Akademisyenlerin böylesi bir motivasyona sahip olmamasının nedeni ne olabilirdi? Aydos Toros, sorunun kaynağının yalnızca üniversitede değil orta öğretimde aranması gerektiğini düşünüyordu. Varlıklı ailelerin çocukları özel liselerde dil öğrenerek okuyup üniversiteye geliyordu. Ayrıcalıklı bir zümreye mensup olarak fakülteleri bitirip yine üniversitelerde öğretim üyesi oluyorlardı. Toros sınıfsal konumları nedeniyle akademisyenlerin büyük bir kısmının kalkınma meseleleriyle ilgilenmediğini düşünüyordu. Bu tespiti yönetici olarak görev yapan bürokratik zümre için de tekrar etmek olasıydı. Toros'un işaret ettiği, eğitimde sosyal adalet ilkesinin tam manada uygulanamamasının anti-demokratik neticeleriydi. Eğitimde "demokrasi" sadece liberal bir perspektiften tarif edilemezdi; ona "halkçı" bir içerik kazandırmak gerekiyordu (Toros, 1962b: 8). İlerleyen tarihlerde Fethi Naci ise bazı bilim insanlarının kapitalizmi tıpkı doğa yasaları gibi değişmez bir sosyal gerçeklik olarak sunduklarını yazacaktı. Ona göre önemli olan sosyal bilimler ile sosyal sınıflar arasındaki ilişkinin altını çizen,

kalkınma başta olmak üzere memleket sorunlarını bu çerçevede değerlendiren bir bilim anlayışının geliştirilmesi idi (Naci, 1966: 6).

1960'ların ortalarında akademinin bir bölümünün planlı kalkınma sorunu yerine kapitalizme meyiletmesinin arkasında ABD etkisinin olduğu düşünölmeye başlanmıştı. Petrol Kanunu tartışmalarında Teknik Üniversite'de görevli bir profesörün Türkiye'nin kendi imkânlarıyla petrol çıkarma ihtimali yoktur minvalindeki sözleri "yabancı kapitalizm" ile üniversite arasındaki ilişkinin tartışılması için vesile olmuştu. İlhan Selçuk, bu profesörün Amerikan Yardım Projesi Müdürlüğü yaptığını ve yüksek maaş aldığını yazmıştı. Ancak Selçuk'a göre mesele yalnızca kişi bazında değerlendirilemezdi, konuya daha bütünsel bakmak gerekirdi. Selçuk *Yön*'de şöyle yazıyordu:

"Amerikan kapitalizmi üniversitelerimize el koymuş durumdadır. Bu memlekette sömürölen paraların bir kısmıyla bol ödenekli geziler, çeşitli burslar, çeşitli imkânlar, öğretim üyelerinin Amerika'ya muhabbetini perçinlemek maksadıyla kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'ye el atmış yabancı sermaye 'tatlı kâr' konusu işler için elbette Türk mühendislerinden, uzmanlarından, profesöründen, doçentinden faydalanacaktır. Üniversite kadrolarında geçim zorluğu çeken nice değerli eleman ancak yabancı sermayenin bol ücretli işlerinde çalıştıkları zaman rahat nefes alabileceklerdir. Barajları, büyük inşaatı, milyonluk ihaleleri, büyük projeleri Türkiye'de gerçekleştirmek isteyen büyük firmalar bu faaliyetten bilim adamlarımızı (!) da faydalandırmak mevkiindedirler. Böylece içli-dışlı menfaat ortaklığı üniversite içinde Amerika'nın istediğı rotayı verdirmek bakımından gayet etkili olmaktadır (Selçuk, 1965: 5)."

ABD kapitalizminin üniversitelere el koyduğı iddiası şüphesiz abartılı bir değerlendirmeydi. Ancak 1960'ların ikinci yarısında ortaya çıkacak yeni tartışmalar bu ve benzeri iddiaları gündemde tutacaktı (*Yön*, 28.01.1966: 4).

6.1. Üniversitelinin Sorunları ve Sol Siyaset

Üniversitede okumak isteyenlerin sayısının artmasına rağmen bunu karşılayacak alt yapı olanaklarının sınırlı olması 1960'ların temel meselelerinden biriydi. Üniversiteler hem akademik kadro hem de derslik açısından ihtiyaçları karşılamaktan uzaktı. Birçok fakültede öğrenciler amfilere sığmıyor, öğretim üyeleri bu koşullarda yoklama almaktan vazgeçiyordu. Sınıfta kendine yer bulan öğrenciler ise kalabalık ve teknik donanım eksikliği nedeniyle derse odaklanmakta zorluk yaşıyordu. Ölçme ve değerlendirme süreci de benzer nedenlerle aksıyordu (Fotozoğlu, 1965: 8, 9). Üstelik üniversite eğitimi henüz eşitlikçi bir yapıya da kavuşmamıştı. 1960'larda üniversite öğrencilerinin profili üzerine yapılan araştırmalar eşitsizliğin çeşitli dışavurumlarını

belgelemektedir.³² *Yön*'e yazan ve o dönem kendisi de hukuk fakültesinde öğrenci olan Süha Baykal, Milli Türk Talebe Federasyonu raporuna dayanarak çiftçi ve işçi çocuklarının üniversite eğitiminden mahrum olduğunu ileri sürüyordu. Üniversitede eğitim imkânı bulanlar genellikle üst-orta ve orta sınıflardı. Nitekim İstanbul Üniversitesi'nde okuyan talebelerin %42'sinin, Ankara Üniversite'sinde okuyanların %41'inin babası memur ya da subaydı. Geriye kalanların aileleri tüccar, serbest meslek, çiftçi, küçük sanayi gibi iş kollarına mensuptu. Çiftçi kategorisinde evladını üniversiteye gönderenler çoğunlukla büyük toprak sahipleriydi (Baykal, 1962: 14). Baykal yükseköğretimin pahalılığına atıfta bulunarak barınma, sağlık ve geçim sorunlarının çözümünde devletin daha etkin olması gerektiğini savunmaktaydı (Baykal, 1962: 15).

Üniversite öğrencileri ders kaynaklarının pahalı olmasından, öğretim görevlilerin okuttukları kitapların nitelikli olmamasından şikâyetçiydi. Çoğu Batılı kaynaklardan tercüme olan ders kitapları "memleket gerçekliğine" temas etmiyordu. Üstelik iddiaya göre akademisyenlerin bir bölümü ders kitabı yazmayı bir gelir kapısı haline getirmişti. Birkaç senede bir yenilenen ders kitapları öğrenciler arasındaki ders kitabı aktarımını da zorlaştırmaktaydı. Üniversite öğrencileri ulaşılabilir, bilimsel niteliği yüksek kaynak kitaplar talep etmekteydi. Sol yayınlarda sözü edilen sorunların da etkisiyle akademisyenler ile öğrenciler arasındaki bağın zayıfladığı, öğrencilerin öğretim üyelerine daha az saygı duydukları yazılıyordu (Çelik, 1964: 7). Hâlbuki planlı kalkınmadan yana olanlar, öğretim üyeleri ve öğrencilerin aynı hedefe doğru hareket etmesini bir zaruret olarak görmekteydi. Anayasa yapım sürecine dair ifade edilen ılımlı solidarist-korporatizm, sosyal adalet ve kalkınma odaklı bir biçimde üniversiteler için de tekrarlanıyordu.

Yükseköğretimde kendini gösteren eşitsizliğin giderilememesinin nedenlerinden biri Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun kendinden beklenen işlevi yerine getirememesiydi. Kurum sosyal refah devleti hedefine uygun bir biçimde 22 Ağustos 1961'de yürürlüğe giren 351 sayılı kanunla oluşturulmuştu. Ancak hem bütçesi hem de kredi ve burs için ön görülen mekanizması tartışmalara yol açmıştı. *Yön*'de Kurum'un istediği teminatları fakir bir öğrencinin göstermesinin mümkün olmadığı yazılıyor, Bakanlık burslarının kesilmeyeceği, kredinin ipotek senedi, rehin senedi gibi teminatlar yerine devlet kefaletiyle verilmesi gerektiği ifade ediliyordu (*Yön*, 19.12.1962: 11). Ancak aksi

32 Demet Lüküslü 1960'lı ve 1970'li üniversite öğrencileri üzerine yapılan niceliksel araştırmaların arkasında üniversitelerdeki sorunları anlamak olduğunu iddia etmişti. Genç nüfus içinde üniversite öğrencilerinin görece ayrıcalıklı bir kesim olduğu, üniversitelerin kitle sistemine yakın olmakla birlikte 1960'lı yıllarda öğrencilerin daha çok orta sınıf ailelerden geldikleri görülmekteydi (Lüküslü, 2009: 59-66).

yönde görüşler de mevcuttu. Örneğin Mümtaz Soysal devletin eğitim konusundaki kaynak tahsisini yükseköğretim burslarından önce ilk ve orta öğretimi gözeterek yapması gerektiğini iddia ediyordu:

"Üniversite kademelerinde dağıtılan bursların çoğu, aslında bursa ihtiyacı olmayan kimselerin eline geçmekte, devlet yardımıyla okuyacaklar o seviyeye kadar bile yükselememektedirler. Eğitimde devlet desteğini yukarı kademelerde heba etmektense, en aşağı kademelerden itibaren kütlelere yaymak, uzak köşelerde tam teşkilatlı parasız yatılı orta öğretim merkezleri kurmak daha doğru olacaktır (Soysal, 1963: 9)."

Bursların niteliği ve öncelik sırası tartışılarsun Kredi ve Yurtlar Kurumu aslen barınma koşulları bağlamında eleştiriye tabi tutulmuştu. Mahalle aralarındaki yurt binalarının tamiri ya da şehirden uzak bölgelerde yurt yapılması sorunu çözmüyordu. Yurt odaları koşu döndüğü gibi odalar asgari hijyen şartlarını karşılamaktan da uzaktı. Kış aylarında ısınma problemleri nedeniyle öğrenciler arasındaki hastalıklar artıyordu. Fiziksel ve ruhsal şikâyetlerin dramatik artışı 1960 sonrasında kurulan İstanbul Üniversitesi Mediko-sosyal istatistiklerine de yansımıştı. Üniversite aşamasında ortaya çıkan bu problemlerin bir yanında kente adapte olma sorunları, parasızlık ve barınma zorlukları, bir yanında da taşradan gelen öğrencilerin çocukluktan itibaren iyi beslenememeleri gibi etmenler saklıydı. Sol dergilerde Mediko-sosyal ile yetinilmemesi gerektiği, sorunun kökenine inilmesinin elzem olduğu yazılıyordu. Anadolu "sefaletten kurtarılmadıkça" gençlerin sıhhat meselesi çözülemezdi (*Sosyal Adalet*, 16.04.1963: 6).

Barınma sorununa geri dönüldüğünde, 1960'larda özel yurtların liberal yazarlar tarafından bir adres olarak gösterildiği fark ediliyordu. Ancak ihtiyacı karşılamaktan uzak olan özel yurtlar hem şartları hem de öğrencilere maliyeti açısından sol çevrelerce tenkit ediliyordu. Sosyalistlerin çözüm önerileri arasında yurtların tamamen devletleştirilmesi, şehrin gürültüsü içinde olmayan ama merkezden de uzak konumlanmayan yerlerde öğrenciler için siteler inşa edilmesi gibi fikirler vardı.³³ Öğrenciler barınma sorunlarının çözümü için çeşitli protestolar düzenlemişti (*Yön*, 23.01.1963a: 13). Bu protestolar ses de getirmiş, Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun müdürü değiştirilmiş, yeni yurtların temeli

33 *Yön*'deki bir makalede 1963 başı itibarıyla Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu'na ait 14 yurdun olduğu yazılıydı. Bu yurtlarda 5 bin civarında öğrenci barınmaktaydı. Özel yurtlarda ve mahalli yardım kurumlarının yurtlarında 7 bin civarında misafir öğrenci vardı. Aynı yazıda mimar ve sosyologların üzerinde çalıştığı site tipi barınma modelinin geliştirilmesi önerilmişti (*Yön*, 02.01.1963).

atılmıştı.³⁴ Ancak 1960'lar boyunca yükseköğretimdeki barınma sorununda kayda değer bir ilerleme sağlanamadı.

27 Mayıs'ta perçinlenen gençlik yüceltmesinin yürürlükte olduğu bu dönemde tek sorun barınma ve burs meseleleri de değildi. Sol çevrelerde 1961 sonrasındaki yeni dönemin ruhuna aykırı biçimde Darülfünun alışkanlığının devam ettirildiği, medrese zihniyetinden uzaklaşamadığı söyleniyordu (*Yön*, 06.03.1963: 7). Yükseköğretimde "Osmanlı artığından" kurtulmak Kemalizm'e ya da sol siyasete meyleden talebelerin de dillendirdiği bir konuydu. Öğrencilerin üniversite yönetimine katılımının (*Yön*, 23.01.1963b: 13) ve memlekete dair düşüncelerini özgür bir biçimde dile getirmelerinin önündeki engeller ayıklanmadığı müddetçe üniversite "üniversite" olamazdı. Anti-komünizmin resmi bir politika haline geldiği 1940'ların sonlarından itibaren üniversite hocaları ve gençliği üzerindeki denetim faaliyetleri artmıştı. Bunun en net örnekleri disiplin yönetmelikleriydi. DP döneminde Tevfik İleri'nin bakanlığı esnasında yapılan İstanbul Üniversitesi Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 27 Mayıs sonrasında yürürlükte olması öğrencileri rahatsız ediyordu. Yönetmeliğin değiştirilmesi gerektiğine dair fikirler düşünce ve tartışma özgürlüğü etrafında kümeleniyordu. Üniversite reformu konusu böylece bir kez daha hem yükseköğretim kamuoyunun hem de hükümetin gündemine gelecekti. Öğrenciler reform için İnönü ile görüşecek ancak istedikleri sonucu alamayacaktı (*Yön*, 18.12.1964: 6). Reform konusu İbrahim Öktem'in Milli Eğitim Bakanlığı dönemi boyunca konuşuldu. Bakanın reforma sıcak baktığı ancak İnönü'nün ve rektörlerin ayak direlediği yazılıp çizildi. Öktem'in üniversitelerin işleyişine dair kimi sözleri ise kıdemli öğretim üyelerinin tepkisini çekti.³⁵ 1965'in başında

34 Şehremini'mde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kız yurdunda kötü şartları protesto eden öğrenciler 1963'ün hemen başında yaptıkları eylemle kamuoyunun dikkatini çekmişti. Öğrenciler kapıların açılıp gazetecilerin içeri alınmasını ve yurttaki olumsuzlukların kayda alınmasını talep etmiş ancak talepleri geri çevrilmişti (*Milliyet*, 18.01.1963: 1). Protestolar sonrasında Şehremini Kız Yurdunda yakacak kömürün dahi olmadığı ortaya çıkmıştı. Şehremini'ndeki eylem kısa zamanda diğer yurtlarda da yankı bulmuş ve öğrenciler yurtlardaki elverişsiz koşulları protesto etmek için Cağaloğlu'ndaki Yurtlar Müdürlüğü binasına yürümüşlerdi. Öncelikli talep mevcut Yurtlar Müdürü'nün istifasıydı. İstanbul valisi Niyazi Akı (1962-1966) yurtlarda kalan öğrencilerin temsilcileriyle görüşmüş ve eylem yapan talebelerin haklı olduğunu söylemişti. Neticede valilik barınma sorununa el atacağını taahhüt etmiş; İstanbul Yurtlar Müdürü değiştirilmek zorunda kalmış, yeni müdür Ahmet Öner Türk "öğrencilerle idare arasında altın bir köprü" kurmayı hedeflediğini söyleyerek öğrenciler arasındaki huzursuzluğu gidereceklerini vaat etmişti (*Milliyet*, 25.01.1963: 2).

35 Bakan Öktem üniversitenin "köklü bir ıslaha ve reforma" ihtiyaç duyduğunu söylemişti. Öktem'e göre öğretim üyeleri az sayıda derse giriyor, üniversiteye gereken

Üniversitelerarası Kurul tarafından hazırlanan üniversiteler kanunu tasarısı tartışmaya yeni bir boyut katmıştı. Çünkü tasarının birçok maddesi hükümet tarafından değiştirilmişti. MEB'in yetkilerini arttıran tasarı, aynı zamanda idari açıdan doçentlerin yetkilerini sınırlarken profesörlerin yetki alanını genişletmişti (*Milliyet*, 22.01.1965: 1). Artık üniversite hiyerarşisi ve bakanlık-üniversite ilişkileri politik bir tartışmanın parçasıydı. Öyle ki; *Sosyal Adalet Dergisi*'nde üniversite özerkliğinin tehdit altında olduğu, CHP hükümetlerinin öğrencilerden yana değil sermayeden yana tutum takındığı iddia ediliyordu (*Sosyal Adalet*, 01.1965: 1).

6.2. Üniversite Öğrencilerin Politik Tartışmalarındaki Artış

1960'lar gençlerin ABD'den Latin Amerika ve Doğu Avrupa'ya kadar, dünyanın dört bir yanında siyasi aktör olarak sahne aldığı yıllardı (Lüküslü, 2009: 49). Sol/sosyalist basın dünyada üniversite bazlı eylemleri dikkatle izliyor ve okuyucularına aktarıyordu. Daha çok üniversite gençliğinin sorunlarına odaklanılmakla birlikte politik eylemliliğe evrilen örneklere özel bir önem veriliyordu. Bilhassa otoriter ya da faşist rejimlere karşı öğrencilerin başlattığı protestolar demokrasi mücadelesinin asli bir bileşeni olarak görülüyordu. Örneğin 1965 baharında İspanya'da Madrid Üniversitesi'nde başlayan protestolar Franco rejimini zora sokmuştu. Üniversitede barış temalı bir konferans serisinin yasaklanması üzerine başlayan eylemler hızla büyümüş ve tüm fakülteleri kapsayan bir grev dalgası başlamıştı. *Yön* polis baskısının öğrencilerin azmini arttırdığını ileri sürüyor ve eylemlerin yayılmasını Franco rejimini tehdit eden demokratikleştirici bir ivme olarak yorumluyordu (*Yön*, 05.03.1965).

Üniversite öğrencilerinin eylemleri Türkiye'de de 1960'lı yıllarda yeni bir aşamaya gelmişti. Yükseköğretimdeki sorunlar 27 Mayıs öncesinden kalan mirasla birleşerek daha çok sayıda öğrencinin politikleşmesine yol açmıştı. Kulüpler etrafında örgütlenen öğrenciler çeşitli bildirimler kaleme alıyor, fikirlerini ifade ediyordu. Üniversitelerde düzenlenen akademik etkinliklerde de politikleşmenin somut izleri görülmekteydi.³⁶ Ayrıca üniversite öğrencileri arasında genel politik iklimle dair hoşnutsuzluklar gözlemlenmekteydi. DP'lilere

---

emeği vermiyordu (*Milliyet*, 07.01.1965). Öktem'in sözleri Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Profesörler Kurulu'nun toplantısında protesto edilmişti (*Milliyet*, 08.01.1965: 7).

³⁶ Örneğin Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde kalkınma ve kurumlar konulu bir açık oturumda Prof. Aydın Yalçın meslektaşları Bahri Savcı, Sadun Aren ve Necat Erder'i Marksist-komünist ideolojiyi yaymakla itham edince öğrenciler tarafından protesto edilmişti (*Yön*, 27.03.1963: 6).

af gündemdeyken bazı üniversite öğrencileri yeniden meydanlara çıkmıştı. Avcıoğlu'nun yönettiği bir açık oturumda öğrenciler İstanbul mitingine ve ülkenin siyasi durumuna bakışlarını anlatmıştı. Gençlerin af konusundaki fikirleri aynı olmasa da³⁷ 27 Mayıs'ın "kazanımlarının" üstünün örtüldüğü, inkılabın korunması için gerekli adımların atılmadığı ve statükoculuğun devreye girdiğine dair benzer yorumları dikkatleri çekmişti (*Yön*, 17.10.1962). Sözü edilen iddialar *Yön* çevresinin savduklarıyla pekâlâ aynı düzlemde değerlendirilebilirdi. TİP'li siyasetçiler ve entelektüeller de AP'liler başta olmak üzere DP geleneğini sürdürenlere karşı anayasanın savunulması gerektiğini düşünüyordu. "Zinde kuvvetlerin" reaksiyoner tutumuna 1960'ların ilk yarısında sempatiyle bakılmaktaydı (*Sosyal Adalet*, 02.04.1963: 4). Öğrenciler ise eylemlerini komünistlik ile itham edenlere karşı da tepki göstermiş, bunun "basit bir politik taktik" olduğunu söylemişlerdi. Onlar "sadece 27 Mayıs devrimini sürdürmek" istiyorlardı.

1965'e gelindiğinde öğrencilerin politikleşmesinin hem hükümeti hem de üniversite yönetimlerini tedirgin ettiği gözlemlenmişti. Artık fakültelerde gerçekleştirilen açık oturumları kolluk kuvvetleri de izliyor, kimi durumlarda muhalif fikir beyan eden öğrencilere müdahale ediyordu. Aynı dönemde üniversite yönetimleri ile emniyet teşkilâtı arasında "karşılıklı yardımlaşma" başlığı altında bir işbirliği gündeme gelmişti. Sol dergilerde CHP hükümetinin sağ akımlara müsamaha gösterip sol görüşlü akademisyen ve öğrencileri istihbarat aracılığıyla izleyeceği iddiası infial yaratmıştı. Söz konusu adının hem 1961 Anayasasında güvence altına alınan üniversite özerkliğine hem de üniversitelerin prestijine aykırı olduğu dile getirilmekteydi (*Yön*, 22.01.1965: 4-5). İtirazlara rağmen kolluk kuvvetlerinin kampüslerdeki ağırlığı 1960'ların ikinci yarısında büyük bir artış gösterecekti. 1960'ın ortalarından itibaren siyasi gerginlik kısmen sokaklara da taşmıştı. Sol yayınlar çıkaran üniversiteli öğrenciler 1965 Mayıs'ında hem sağcı kuvvetlerin hem de kolluk kuvvetlerinin müdahalesine maruz kalmıştı. Sol/sosyalist çevrelerde bu saldırılar 1961 Anayasası'nın ihlali olarak yorumlanmıştı.³⁸ İstanbul savcılığının, tüzüklerine aykırı olarak "siyaset" ile uğraşan öğrenci derneklerini kapatacağı haberi politik konjonktürün değiştiğine bir göstergedydi (*Milliyet*, 04.04.1965: 1). Sözü

37 Açık oturuma katılanların çoğu DP'lilere af çıkarılmamasından yana tutum takınmıştı. Ancak aralarında Turgut Kazan ve Nurer Uğurlu gibi farklı düşünenler de vardı. Onlar "eski düzen" sürerken birilerinin cezaevinde tutulup tutulmamasının asli bir mesele olmadığını düşünmekteydi (*Yön*, 17.10.1962: 8-9).

38 *Dönüşüm* adlı 15 günlük bir siyasi gazete çıkaran Ankara Üniversitesi öğrencilerinin başına gelenler çok sayıda örnekten biriydi. Öğrenciler önce sağ görüşlü bir grubun saldırısına uğramış, gazetenin dağıtımı polis tarafından engellenmiş, yazı işlerindeki öğrenciler komünizm propagandası suçlamasıyla soruşturılmaya uğramıştı (*Sosyal Adalet*, 05.1965: 3).

ettiğimiz gelişmelerin somut örneklerinin Ürgüplü hükümetine denk düşmesi AP ağırlıklı yeni iktidarın doğrudan bir sonucu olarak görülmüştü.

Kendi sorunlarının kamusal alanda ve politik aktörler nezdinde daha görülür olmasını arzu eden ve sol fikirlerle tanışıklık kurmuş gençler 1965 seçimlerini bir fırsat olarak değerlendirmişti. Türkiye Milli Gençlik Teşkilâtının (TMGT) seçime katılacak partilere yöneltmek üzere çeşitli sorular formüle etmesi böylesine bir uğraşın izdüşümüydü. TMGT'ye göre ülke nüfusunun yarısına yakın genç olmasına rağmen siyasi partiler programlarında gençlik ile ilgili konuları adeta geçiştirmektedir. Genel geçer ifadeleri tercih edip somut sorunlar hakkında çok az vaatte bulunmaktaydı. Hâlbuki gençlerin oyuna talip olabilmek için fazlası gerekliydi. TMGT'nin işçi gençliği, tarım gençliği ve yükseköğretim gençliği başlıkları altında sıraladığı sorular gerçekten de parti programlarından çok daha detaylı cevapları hak etmekteydi. En fazla sorunun yükseköğretim gençliği başlığı altında toplanması şüphesiz tesadüf değildi. Sorular arasında yeni üniversitelerin açılıp açılmayacağı, gece üniversitesinin kurulup kurulmayacağı, kitap sorununun nasıl halledileceği, fakir öğrencilere hangi hizmetlerin sunulacağı, öğrenimleri yanında çalışmak isteyen gençler için ne gibi olanakların yaratılacağı, yaz tatillerinin daha iyi değerlendirilmesi için nasıl adımlar atılacağı gibi sorular dikkat çekmişti (*Yön*, 13.08.1965: 12). Görüldüğü gibi suallerin tümü neredeyse eğitim ve öğretimle ilgiliydi. Ancak muhataplarının bunlara cevap üretme kapasiteleri o gün için yüksek değildi. Üniversite gençliğinin bir bölümünde 27 Mayıs sonrası CHP hükümetlerinin yarattığı olumsuz hava TİP'e yönelmelerinde birinci dereceden etkili olmuştu. TİP gençler arasında heyecan uyandırdığını fark edince kendini üniversitelere yönelik farklı bir söz söyleme zorunluluğunda hissetmişti. TİP 1965 programında üniversiteler için tam bir idari özerklik vaat etmişti. Akademisyenlerin ve gençlerin önündeki engellerin kaldırılacağı ileri sürülmüştü. Öğrenci harçlarının kaldırılacağı vurgusu en dikkat çekici unsurlardan biriydi. Ayrıca üniversite öğrencilerinin yurtlardaki ihtiyaçları da parti programına girmişti (TİP, 1964: 139). Bu vaatlere rağmen üniversite öğrencilerinin beklentilerinin önemli bir kısmı hala boşlukta idi. CHP ise 1965 seçim bildirisinde üniversite eğitiminden yararlanacakların sayısını arttırmak gibi bir hedef koymuştu. Gece ders sisteminin kurulacağı vaadi bu hedefin bir uzantısıydı. Ders kitaplarının üniversiteler tarafından basılıp öğrenciye ucuza satılması vaadi yine seçim bildirisinde yer almaktaydı (CHP, 1965: 41). Ancak sosyalistlerin birçoğuna göre CHP'nin bu vaatleri gerçeklikten uzaktı. CHP hükümetleri döneminde üniversitelere karşı izlenen zikzaklı tutum sol aydınların bir bölümünde CHP'nin inandırıcılığını azaltmıştı.

Değerlendirme

Çalışma kapsamında 1961 Anayasasının kabulü sonrasında, Türkiye’de kendini sol/sosyalist olarak niteleyen kişi ve kurumların kamuoyuna açık bir biçimde ülkenin temel sorunlarını tartıştığı, eğitim başlığının ise bu tartışmalar içerisinde öne çıktığı görüldü. 1960’ların anti-emperyalizm, ilerencilik-gericilik, kalkınma, devletleştirme, toprak reformu gibi sıkça işlenen başlıklarının tümü bir noktada eğitim ile ilişkilendirilmişti.

1961-1965 arasında solun farklı temsilcileri, 1961 Anayasasının kazanımlarını korumak gibi ortak bir hareket noktasına sahipti. Anayasanın sunduğu çerçevenin ve yeni vücuda getirilen kurumların kapitalist olmayan bir kalkınma modeli için uygun bir zemin olduğu düşünülmüştü. Eğitim ile ilgili tartışmalar da çoğu zaman anayasaya referansla ve planlı kalkınma hedefine yönelik bir biçimde yürütülmüştü. Modernist-aydınlanmacı bakış açısından beslenen sol/sosyalist özneler ekonomik eşitsizliklerin giderildiği, üretimin teşvik edildiği, kamuculuğun esas olduğu bir ülke idealine ulaşmak için eğitimin baştan aşağıya yeniden yapılandırılması gerektiğini iddia etmişlerdi. Fakat bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda kristalize olmuş bir birikim yaratamamışlardı. Bir yandan Köy Enstitüleri gibi yerel/ulusal bir örneğe olan bağlılıkları diğer yanda Üçüncü Dünyacılık başta olmak üzere enternasyonalist fikirlere gösterdikleri ilgi eğitim bağlamında bir senteze ulaşamamıştı. Ayrıca *Yön* ve TİP etrafındaki aydınların işçi sınıfına verdikleri önemin farklı olması, ortak bir eğitim felsefesi ve modeli geliştirmelerini engellemişti. Bütün bunlara rağmen 1960’ların ilk yarısında *Yön*, *Sosyal Adalet* gibi süreli yayınlarda eğitimle ilgili yürütülen tartışmalar öğretmenler başta olmak üzere geniş bir okur-yazar kesim için verimli sonuçlar doğurmuştu. Köy Enstitüsü kökenli eğitimcilerin, öğretmen derneklerinin temsilcilerinin düşüncelerini ifade etmesi ve eğitimin iyileştirilmesine dair kimi zaman farklı reçeteler önermesi tartışmayı zenginleştirmişti. TİP ve CHP eğitimle ilgili görüşlerini oluştururken söz konusu tartışmalardan yararlanmıştı. Öğretmenlerin kendi hak taleplerini görünür kılmaları ve örgütlenmeleri de bu süreçte mümkün olmuştu.

Solda eğitim tartışmalarının yükseköğretimi içeren bölümünde ise sosyal adalet, eşitlik, bilimsellik gibi ilkeler vurgulanmaya devam etmişti. Sözü edilen ilkelerle çeliştiği ileri sürülen üniversite idarecilerine ve kimi öğretim üyelerine yönelik polemikler ise sol/sosyalist yayınlarda eksik olmamıştı. Bu dönemde üniversite öğrencilerinin politikleşme eğiliminde artış gözlemlenmekle birlikte sol metinlerde öğrencilerin üniversite yaşamına dair deneyimlediği somut sorunlar politik tartışmalara nazaran bir nebze daha öne plandaydı. 1960’ların ortalarına doğru öğrenci örgütlenmelerinin üniversite yönetimine demokratik katılım talepleri ve akademisyenlerin beklentileri yalnızca üniversitenin değil genel siyasetin bir parçası haline gelecek ve siyasal partilerin gündemine

girecekti. 1965 sonrasında ise politik kutuplaşma adım adım üniversite eğitiminin niteliğine ilişkin tartışmaları gölgede bırakmaya başlayacaktı.

Kaynakça

- Ağtaş, Özkan (2007), "Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, Cilt: 8, (İstanbul: İletişim Yayınları): 194-221
- Aksoy, Suat (1963), "İsrail'de Tarım İstihlal Kooperatiflerinin İç Yüzü", *Sosyal Adalet*, Yıl: 1, Sayı: 9, 14 Mayıs
- Alkan, Erdoğan (1962), "Gericilik Azınlıktadır", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 48, 31 Kasım
- Apaydın, Talip (1963), "Halk İşi Okul", *Sosyal Adalet*, Yıl:1, Sayı: 7, 30 Nisan
- Arzık, Nimet (1962), "Haftanın Portresi: Hilmi İncesulu", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 26, 13 Haziran
- Ataöv, Türkkaya (1962), "Castro Sosyalizmi", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 7, 31 Ocak
- Atılğan, Gökhan (2007), "Yön-Devrim Hareketi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, (İstanbul: İletişim Yayınları): 597-646
- Atılğan, Gökhan (2009), "Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64 (3): 1-25
- Avcıoğlu, Doğan (1962), "Türkiye İşçi Partisine Dair", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 50, 28 Kasım
- Ay, Behzat (1962a), "İlköğretim Haftasında", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 41, 26 Eylül
- Ay, Behzat (1962b), "Kimler Gerici?", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 48, 31 Kasım
- Aydın, Suavi ve Taşkın, Yüksel (2014), *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi* (İstanbul: İletişim Yayınları)
- Aysal, Necdet (2005), "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri", *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 35-36: 267-282
- Başaran, Mehmet (1964), "Eğitimde Amerikanlaşma ve Amerikan Eğitimi", *Yön*, Yıl: 3, Sayı: 89, 11 Aralık
- Baykal, Süha (1962), "Üniversiteleri Mutlu Azınlığın Tekelinden Kurtarmalıyız", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 44, 17 Ekim
- Baykurt, Fakir (1965), "Memleketin Havası", *Yön*, Yıl: 4, Sayı: 115, 11 Haziran
- Biol, Sinem (2012), "1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 43: 39-54
- Bursa, Zeynep (2011), *Türkiye Solunda Kalkınma Düşüncesi: 1920'lerden 1970'lere* (İstanbul: Versus)
- Cheng, Yinghong ve Manning Patrick (2003), "Revolution in Education: China and Cuban Global Context, 1957-76", *Journal of World History*, 14(3): 359-391
- CHP (1965), *CHP Söz Veriyor: CHP'nin 1965 Milletvekili Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi Özeti* (Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası)
- Çelik, Edip (1964), "Üniversite ve Denetim", *Yön*, Yıl: 3, Sayı: 83, 30 Ekim
- Dağlı, Hüseyin (1963), "Okumak İçin Günde 10 Kilometre", *Sosyal Adalet*, Yıl:1, Sayı: 27, 30 Nisan

- Demirel, Tanel (2004), *Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika*, (İstanbul: İletişim Yayınları)
- Deriş, Neşe (1965), "Milletçe Utanmalıyız", *Yön*, Yıl: 4, Sayı: 97, 5 Şubat
- Eyüboğlu, Sabahattin (1961), "Neden Köy Enstitüsü?", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 1, 20 Aralık
- Eyüboğlu, Sabahattin (1962), "Halk Çocuklarının Okutulması", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 7, 31 Ocak
- Galip, Mehmet (1963), "Küçük 'Tulumlular' Arasında Bir Saat", *Yön*, Yıl: 2, Sayı: 63, 28 Şubat
- Judt, Tony (2009), *Savaş Sonrası: 1945 Sonrası Avrupa Tarihi* (İstanbul: YKY)
- Fotozoğlu, Mustafa (1965), "Yükseköğretimde Bilgi Seviyesi ve Zaman Kaybı", *Yön*, Yıl: 4, Sayı: 135, 29 Ekim
- Habora, Bülent (1964), "Milli Eğitim Değil Komedi Tiyatrosu", *Yön*, Yıl: 3, Sayı: 90, 18 Aralık
- Hobsbawn, Eric (2003), *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991: Aşırılıklar Çağı* (İstanbul: Sarmal Yayımcılık)
- Kaplan, İsmail (2005), *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi* (İstanbul: İletişim Yayınları)
- Keyder, Çağlar (2008), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar* (İstanbul: İletişim Yayınları)
- Kirby, Fay (1963), "Eğitimde Kapitülasyon", *Yön*, Yıl: 2, Sayı: 70, 17 Nisan
- Kocagöz, Samim (1965), "Eğitimde Sömürücülük", *Yön*, Yıl: 4, Sayı: 123, 6 Ağustos
- Koç, Mustafa (1963), "Gerici Müdürler", *Sosyal Adalet*, Yıl:1, Sayı: 7, 30 Nisan
- Koç, Şükrü (1962a), "Öğretmenlerden Başbakana", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 32, 25 Temmuz
- Koç, Şükrü (1962b), "Plan ve Türk Öğretmeni", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 41, 26 Eylül
- Koç, Şükrü (1965), "Amerika'nın Milli Eğitimimize İndirdiği Darbe", *Yön*, Yıl: 4, Sayı: 112, 21 Mayıs
- Kurdaş, Kemal (1965), "Eğitimde Sosyalizm", *Yön*, Yıl: 2, Sayı: 65, 13 Mart
- Lüküslü, Demet (2009), *Türkiye'de "Gençlik Miti": 1980 Sonrası Türkiye Gençliği* (İstanbul: İletişim Yayınları)
- Makal, Mahmut (1963), "On Binlerin Yürüyüşü", *Yön*, Yıl: 2, Sayı: 62, 20 Şubat
- Naci, Fethi (1966), "Bilim Adamlarımız", *Yön*, Yıl: 5, Sayı: 152, 25 Şubat
- Özkan, Hakkı (1963), "İşçi Çocuklar", *Yön*, Yıl: 2, Sayı: 61, 13 Şubat
- Selçuk, İlhan (1965), "Üniversitelerimize de El Atmışlar", *Yön*, Yıl: 4, Sayı: 120, 16 Temmuz
- Soysal, Mümtaz (1962), "Bilimde Özel Teşebbüs", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 9, 14 Şubat
- Soysal, Mümtaz (1963), "Eğitimde Bölgesel Dengesizlik", *Yön*, Yıl: 2, Sayı: 70, 17 Nisan
- Stearns N. Peter (2018), *Çocukluğun Tarihi* (İstanbul: Dedalus)
- Tangülü, Zafer (2012), "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2): 389-410
- TBMM (22.02.1962), *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt:3, Dönem: 1, Toplantı: 1
- TİP (1964), *TİP Programı* (İstanbul: Ersa Matbaacılık)
- Tokgöz, Turhan (1962a), "Yarının Köy Enstitüleri", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 36, 22 Ağustos
- Tokgöz, Turhan (1962b), "Eğitimin Gücü ve Köy Enstitüleri", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 45, 24 Ekim
- Tonguç, Engin (1962a), "Neden Köy Enstitüsü", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 8, 7 Şubat
- Tonguç, Engin (1962b), "Dünün ve Yarının Köy Enstitüleri", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 38, 5 Eylül 1962.

- Toros, Aydos (1962a), "Ölü Bir Eğitim Düzenine Reçete Mi?", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 23, 23 Mayıs
- Toros, Aydos (1962b), "Yarının Yöneticileri Kimler Olacak", *Yön*, Yıl: 1, Sayı: 45, 24 Ekim
- Toros, Aydos (1965), "Eğitim Uygulamamız Milliyetçi Midir?", *Yön*, Yıl: 4, Sayı: 94, 15 Ocak
- Tudge, Jonathan (1991), "Education of Young Children in the Soviet Union: Current Practice in Historical Perspective", *The Elementary School Journal*, 92 (1): 121-133
- Turan, Ömer (2012), "Kudretli Devlet, Manevi Kalkınma, Ağır Sanayii: Türk Sağı ve Kalkınma", İnci Ö. Keresteciođlu ve Güven Gürkan Öztan (Der), *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* (İstanbul: İletişim Yayınları): 459-505
- Uluç, Burhanettin (1963), "Sosyal Adalet ve Kalkınmada Öğretmen", *Sosyal Adalet*, Yıl:1, Sayı: 2, 26 Mart
- Yalman, Ahmet Emin (1963), "Elden Giden Tılsım", *Milliyet*, 22 Mayıs
- Yardımcı, Nejat (1963), "Kimler Gericidir", *Yön*, Yıl: 2, Sayı: 56, 9 Ocak

Gazeteler

- Milliyet* (13.12.1961), "İnönü Köy Enstitülerinin Kurulmasına Taraftar", Sayfa: 1
- Milliyet* (11.01.1962), "Ankara'da 99 Bin Çocuk Okula Gidemiyor", Sayfa: 3
- Milliyet* (08.02.1962), "Bir Alman Profesör Eğitim Şurasında Köy Enstitülerini Övdü", Sayfa: 5
- Milliyet* (15.02.1962), "Öğretmenlerin Sessiz Yürüyüşünde Hadise", Sayfa: 1
- Milliyet* (18.03.1962), "Köy Enstitüleri ile İlgili Açık Oturumda Hadiseler Çıktı", Sayfa: 1 ve 4
- Milliyet* (16.01.1963), "Öğretmenler Hükümeti İnönü'ye Şikâyet Etti", Sayfa: 7
- Milliyet* (18.01.1963), "Şehremini Yurdundaki Kızlar Ayaklandılar", Sayfa: 1
- Milliyet* (25.01.1963), "Yeni Yurtlar Müdürü Görevine Başladı", Sayfa: 2
- Milliyet* (03.02.1963), "İzmir Öğretmenler Derneği Köy Enstitülerini Savundu", Sayfa: 3
- Milliyet* (21.02.1963), "Öğretmenler Miting Yaptı", Sayfa: 1
- Milliyet* (11.05.1963), "Milli Eğitim Bakanı Köy Enstitülerini İstemiyor", Sayfa: 1 ve 7
- Milliyet* (19.05.1963), "Kolejin 100'üncü Kuruluş Yıldönümü Dün Kutlandı", Sayfa: 7
- Milliyet* (09.06.1963), "Bir Bakan Daha İstifa Etti", Sayfa: 1 ve 7
- Milliyet* (01.07.1963), "Milli Eğitim Bakanı İzmir'de AP'ye Çattı, Enstitüleri Savundu", Sayfa: 1
- Milliyet* (07.01.1965), "Öktem: 'Üniversite Reforma Muhtaçtır", Sayfa: 1
- Milliyet* (08.01.1965), "Profesörler, Öktem'i Protesto Ettiler", Sayfa: 7
- Milliyet* (22.01.1965), "Doçentlerin Hakları Azaltılmak İsteniyor", Sayfa: 1
- Milliyet* (04.04.1965), "Siyasetle Uğraşan Öğrenci Teşekkülleri Kapatılacak", Sayfa: 1
- Milliyet* (24.05.1965), "İhsan Ataöv, Solculara Karşı Milliyetçileri Ayaklanmaya Çağırıldı", Sayfa: 3
- Milliyet* (26.05.1965), "Ataöv'ün Sözleri Protesto Ediliyor", Sayfa: 3
- Milliyet* (04.01.1966), "AP'li Prof. Turan 'Solcu Profesörler' Aleyhinde Konuştu", Sayfa: 7

Yön ve Sosyal Adalet Dergisi

- Sosyal Adalet* (02.04.1963), "Rejimi Savunmak İçin", Yıl:1, Sayı: 3, 2 Nisan 1963, Sayfa: 4
- Sosyal Adalet* (09.04.1963), "Suçlu Çocuklar Yüzde 25 Arttı", Yıl: 1, Sayı:4, Sayfa: 6
- Sosyal Adalet* (16.04.1963), "Gençlerin Yüzde İki Verem", Yıl:1, Sayı: 5, Sayfa: 6
- Sosyal Adalet* (01.1965), "Üniversite Muhtariyeti Tehlikede", Sayı:10, Sayı: 1
- Sosyal Adalet* (05.1965), "Olaylara Bakış", Sayı: 14, Sayfa: 3
- Sosyal Adalet* (08.1965), "Olaylara Bakış", Sayı: 17, Sayfa: 3 ve 5
- Sosyal Adalet* (10.1965a), "TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın Radyo Konuşması", Sayı: 19
- Sosyal Adalet* (10.1965b), "Genel Sekreter Rıza Kuas'ın Radyo Konuşması", Sayı: 19
- Yön* (07.02.1962), "Nasıl Bir Eğitim Sistemi", Yıl: 1, Sayı: 8, Sayfa: 10
- Yön* (14.02.1962), "Eğitim", Yıl: 1, Sayı: 6, Sayfa: 6
- Yön* (21.02.1962), "Nezaret Altına Alınan Öğretmenlerden Biri Konuşuyor", Yıl: 1, Sayı: 10, Sayfa: 7
- Yön* (28.02.1962), "Öğretmenlerin Duruşması", Yıl:1, Sayı:11, Sayfa: 9
- Yön* (21.03.1962), "Köy Enstitüsü Kavgası", Cilt: 1, Sayı: 14, Sayfa: 5
- Yön* (11.04.1962), "Köy Enstitüleri Nasıl Yıkıldı?", Yıl: 1, Sayı: 17, Sayfa: 10, 11
- Yön* (06.06.1962), "Eğitimde Amerikanlaşma", Yıl: 1, Sayı: 25, Sayfa: 4
- Yön* (08.08.1962), "Ordulu Öğretmenler", Yıl: 1, Sayı: 34, Sayı: 6
- Yön* (15.08.1962), "Öğretmenlere Saldırıları", Yıl: 1, Sayı: 35, Sayı: 7
- Yön* (12.09.1962), "Bir Öğretmen Konuşuyor", Yıl: 1, Sayı: 39, Sayfa: 15
- Yön* (10.10.1962a), "Gazi Eğitim Enstitüsünde Neler Oluyor", Yıl: 1, Sayı: 43, Sayfa: 15
- Yön* (10.10.1962b), "Milli Eğitim Bakanlığı Uyanmalıdır..." Yıl: 1, Sayı: 43, Sayfa: 14
- Yön* (17.10.1962), "Gençler Ne İstiyor?", Yıl: 1, Sayı: 44, 17 Ekim 1962, Sayfa: 8 ve 9
- Yön* (19.12.1962), "Fakir Öğrenci Niçin Yüksek Öğretim Yapamaz", Yıl: 2, Sayı: 53, Sayfa: 11
- Yön* (02.01.1963), "Öğrenciler Nerelerde, Hangi Şartlarda Barınıyorlar?", Yıl: 2, Sayı: 55
- Yön* (09.01.1963), "Öğretmenler ve Komünistlik", Yıl: 2, Sayı: 56, Sayfa: 5
- Yön* (23.01.1963a), "Yurt İşinde Sabrın Sonuna Varıldı", Yıl: 2, Sayı: 58, Sayı: 13
- Yön* (23.01.1963b), "Üniversiteleri Yöneten Zihniyet Değişmelidir", Yıl: 2, Sayı: 58, Sayfa: 13
- Yön* (20.02.1963), "Öğretmenler Yürüyüşü", Yıl: 2, Sayı: 62, Sayfa: 7
- Yön* (06.03.1963), "Üniversiteden Medreseye", Yıl: 2, Sayı: 64, Sayfa: 7
- Yön* (27.03.1963), "S.B.F'de Bir McCarthy", Yıl: 2, Sayı: 67, Sayfa: 6
- Yön* (23.05.1963), "Sosyalist Kültür Derneği İstanbul Şubesi Açıldı", Yıl: 2, Sayı: 75, Sayfa: 8
- Yön* (13.08.1963), "Gençlik Partilere Soruyor", Yıl: 4, Sayı: 124, Sayfa: 12
- Yön* (18.12.1964), "Üniversite Reformu", Yıl: 3, Sayı: 90, Sayfa: 6.
- Yön* (22.01.1965), "Üniversitede Reform: Milli Emniyet ile Üniversite Arasında İşbirliği Kuruluyor", Yıl: 4, Sayı: 95, 22 Ocak 1965, Sayfa: 4, 5

Yön (05.03.1965), "İspanya: Üniversitede Grev", Yıl: 4, Sayı: 101, Sayfa: 13

Yön (28.05.1965), "Atatürkçü Öğretmenlerin Çilesi", Yıl: 4, Sayı: 113, Sayfa: 13

Yön (10.09.1965), "Fen Lisesi Mi, Amerikan Çiftliği Mi", Yıl: 4, Sayı: 128, Sayfa: 12

Yön (28.01.1966), "Atatürk Üniversitesinden Johnson Üniversitesine", Yıl: 4, Sayı: 148, Sayfa: 4